

Rechtskundig Weekblad

Vereniging zonder winstgevend doel

Verschijnt elke Zondag

Abonnementsprijs : 300 fr. per jaar

Postcheckrekening N° 3185.22

Beheer en Redactie : Mr René VICTOR, Justitiestraat, 21, Antwerpen.

GODSOORDELEN IN HET ROMEINS RECHT?

door Prof. René DEKKERS.

A. — Over de godsoordelen in het algemeen

« Wat wij, mensen, niet weten, dat weten de goden wel.

» Maar de goden kunnen tot spreken gebracht worden. Willen we iets vernemen, wat alleen de goden weten, dan moeten we de goden maar op de daartoe geschikte wijze ondervragen.

» Doen we dit, dan zullen de goden ons hun geheimen wel onthullen. Ja, dan moeten ze ons hun geheimen onthullen. »

Zo redeneerden nagenoeg alle primitieve volkeren. (1)

En in die redenering ligt het beginsel van alle zogenaamde orakels, auspiciën en godsoordelen of ordalieën.

* * *

Orakels en *auspiciën* zijn godenuitspraken over de toekomst.

Ordalieën of *godsoordelen* zijn godenuitspraken over het verleden, of — beter misschien — over het tegenwoordige. (2)

Dat men gaarne van de goden vernemen wil, hoe de toekomst er uit zal zien, behoeft geen betoog; en zo zijn orakels en auspiciën vanzelfsprekende uitvindingen.

Maar welk belang heeft het toch, om de goden ook over het verleden of het tegenwoordige te raadplegen? Wat is er dan in het verleden of het tegenwoordige, wat de mensen niet weten en de goden wel? Waartoe dienen, met andere woorden, de ordalieën of godsoordelen?

Tot het beslechten van plechtige gedingen, van gerechtelijke of buitengerechtelijke geschillen, kortom van *processen*.

Om dit duidelijk in te zien moeten we even blijven

staan bij een grondig verschil tussen het hedendaagse en het primitieve proces.

* * *

Naar moderne opvatting moet een proces opgelost worden met het zoeken naar een objectieve waarheid; moet de rechter zich in het verleden verplaatsen om de feiten te herstellen, en de rechtelijke oplossing eruit af te leiden.

Heel anders was het met het primitieve recht gesteld (3). Eertijds was de taak van het gerecht veel beperkter: het moest slechts een contract tussen de strijdende partijen tot stand brengen. Van *bewijsvoering* voor het gerecht was er aanvankelijk geen sprake. Onder de gerechtelijke bevoegdheid viel enkel het afdwingen van een *bewijsovereenkomst* tussen de tegenstanders. De uitvoering van die overeenkomst — het feitelijke bewijsen — was een buitengerechtelijke aangelegenheid: het bewijs werd namelijk niet aan de rechter, maar veeleer aan de tegenstander geleverd.

En de geloofwaardigheid der bewijsmiddelen berustte niet op hun wetenschappelijke waarde, maar wel op de betekenis welke de partijen overeengekomen waren eraan te hechten. De bewijsovereenkomst bepaalde, dat de partijen voor hen min of meer pijnlijke, ja zelfs gevaarlijke handelingen gingen verrichten; en de wijze, waarop ze in die handelingen zouden slagen, moest aanduiden, wie gelijk en wie ongelijk had in het geding. Stilaan zal echter de contractuele waarde dier gevaarlijke of pijnlijke handelingen tot een algemeen maatschappelijke, tot een volksovertuiging groeien.

Die primitieve opvatting steunt op een denkwijze, welke Henri Levy-Brühl (4) treffend heeft ontleed. Primitieven, zo schrijft hij, denken niet historisch, of chronologisch; voor hen bestaat er geen verleden; ze kennen slechts het tegenwoordige, het actuele; en daarom is hun proces niet, zoals het onze, naar het verleden gericht, maar uitsluitend naar het actuele.

(1) Zie TH. MOMMSEN, *Zum ältesten Strafrecht der Kulturvölker (Fragen zur Rechtsvergleichung gestellt von Th. Mommsen)*, Berlin 1905, bl. 8, b. — Die zakelijke opvatting van de verhouding tussen God en mens is vooral kenmerkend voor de Romeinse geest: de Romeinse godsdienst draagt een uitgesproken rechtskundig, contractueel karakter.

(2) Zie o.a. J. GRIMM, *Deutsche Rechtsaltertümer* (4e uitgave, door Andreas Heusler en Rudolf Hübner), II, bl. 564; G. GLOTZ, *L'ordalie dans la Grèce primitive* (Paris 1904), bl. 5.

(3) Zie o.a. KOHLER, *Der Prozeß als Rechtsverhältnis* (Mannheim 1888), 92; H. BRUNNER, *Deutsche Rechtsgeschichte*, 2e uitgave, I bl. 256; H. LEVY-BRÜHL, *Quelques problèmes du très ancien droit romain* (Paris 1934), bl. 109; GRIMM II, bl. 500, 565; R. SCHRODER, *Deutsche Rechtsgeschichte* (6e uitg. 1922), bl. 91; THURNWALD, en MAX EBERT's *Reallexikon der Vorgeschichte* (Berlin 1928), v° Zweikampf.

(4) In de vorige nota aangehaald.

Bij de primitieven dient de rechtspleging hoegenaamd niet om de waarheid van vervlogen feiten bloot te leggen, maar slechts om actuele feiten vast te stellen.

Maar een geding vloeit toch noodzakelijk uit vervlogen feiten? Wel, om een verband te leggen tussen die vervlogen feiten en de actuele moeten de partijen in het proces, en bij wijze van proces, het verleden als het ware herhalen (5), herscheppen (6). Zo geschiedt b.v. de *rei vindicatio* onder de vorm van actuele in bezit name, van opeenvolgende *occupatio*-nes (7) der betwiste zaak door beide partijen.

Zo ontstaat het proces voor het gerecht zelf (8).

* * *

Uit dit actuele karakter van het proces volgt, dat de *bewijsmiddelen* niet op het verleden slaan, maar op het tegenwoordige. Hier ook bestaat er een hemelsbreed verschil tussen ons hedendaags recht en het primitieve.

Het ideale bewijsmiddel, waarover we heden beschikken om het verleden te weerspiegelen, is het *geschreven* bewijsstuk: dit komt nu juist voor de primitieve tijden haast niet in aanmerking.

Getuigen treft men wel aan; maar ze dienen niet om de waarheid te verkondigen. Het zijn partijdige getuigen: ze moeten voor hun familie, voor hun beschermers getuigen. Hoe meer getuigen elke partij kan medebrengen (9) hoe beter: op het aantal komt het aan, niet op de kwaliteit. Het is een — actuele — machtsproef (10).

Hetzelfde geldt voor de *eed*. Om kracht bij de eed te zetten worden er «helpers» bijgeroepen: Eideshilfer, *cojuratores*. Dit alles heeft hoegenaamd niets met de objectieve waarheid te maken.

Zo is ook de toevlucht tot het bovenmenselijke, tot het goddelijke, te verklaren. Laten we alweer het woord aan Levy-Bruhl, waar hij schrijft (11): «Puisque la vérité de la déclaration» (des parties au procès) «ne trouve pas d'appui dans des faits antérieurs, l'investigation du juge chargé de vérifier la sincérité du déclarant (12) ne peut porter que sur la personne même de celui-ci. On aura recours à des *épreuves* (13) sociales, comme la *cojuration*, ou mystiques, comme les *ordalies* ou encore le *duel judiciaire* (14), pour savoir s'il mérite créance. Le *vindicans*» (de eiser) «se prêter de bonne grâce à ces épreuves, car, pas plus que ceux qui l'entourent, il ne conçoit que l'on puisse trouver ailleurs des preuves de sa sincérité.»

* * *

Waarin bestaan nu die mystieke proeven, die bewijsrechtelijke handelingen, welke de goden in het geding zullen betrekken?

Hier volsta een greep uit de meest bekende (15).

1) De *vuurproef*. — Onder verschillende vormen: door het vuur lopen; of gloeiende ijzers in handen nemen; of met blote voeten over gloeiende ploegscharen lopen; of een ring uit kokend water met de

(5) *Legis «actio»* der Romeinen?

(6) Beweren = bewaren = waar maken?

(7) *Vindicatio* en *contravindicatio*. Gaius IV. 16.

(8) En zo is het ook te verklaren, dat wie het proces verliest, *victus* of *mortuus* wordt genoemd. RUDOLF DULL, in *Zeitschrift der Savigny-Stiftung, Romanistische Abteilung*, 58 (1938), bl. 33.

(9) «Zeugen» zijn personen, die «in rechtsvormlicher Weise» zugezogen worden. R. SCHRODER, *Deutsche Rechtsgeschichte*, bl. 92. — «Over-tuigen» (Ueber-zeugen) betekende letterlijk: «overtroeven met getuigen.»

(10) Zie o.a. R. SCHRODER, *op. cit.*, bl. 93.

(11) LEVY-BRUHL, *Quelques problèmes*, bl. 112.

(12) Die taak lag niet altijd in de bevoegdheid van de rechter: zie hierboven.

(13) De woorden «*preuve*» en «*épreuve*» zijn zowel historisch als etymologisch verwant.

(14) Eed en tweegevecht zijn trouwens ook tot godsoordelen terug te voeren: zie verder.

hand vissen (zgn. «Kesselfang» der Germanen). De partij, die zulke proeven wist te doorstaan zonder al te erge wonden op te lopen, of die spoediger van haar wonden genas dan de tegenpartij, kreeg gelijk en won het proces: de goden waren haar immers gunstiger gestemd dan haar tegenstander.

2) De *waterproef*. — De partijen gaan met gebonden handen op het wateroppervlak liggen; zinkt het lichaam, dan blijkt daaruit de gunst der goden; want het reine water ontvangt allen de onschuldige. Het lichaam van de schuldige blijft integendeel op het wateroppervlak drijven: het wordt door het reine water verworpen. — Soms redeneert men echter juist andersom, door slechts het levensgevaar te beschouwen, waaraan de goden het zinkende lichaam onderwerpen.

3) Het *lotsoordeel*.

4) Het *tweegevecht* (16). — De beslissing wordt aan twee — of meer — strijders van gelijke kracht overgelaten, onder toezicht van de betrokken families (17).

5) Het *gewijde voedsel* (*judicium offae, judicium panis et casei*, Probebiss, geweihter Biss). — Degene, die niet ineens een stuk droog brood inslikken kan, wordt schuldig bevonden: zijn keel is klaarblijkelijk door de angst voor de goden verstopt. Of een gewijd steentje wordt in een koek gebakken, die de partijen onder elkaar verdelen; schuldig is dan diegene, die het steentje toebedeeld krijgt.

6) De *eed* kunnen we ook onder de godsoordelen rangschikken (18). De eed werd namelijk vroeger beschouwd als een eigenvervloeking, een op zich laden van de goddelijke toorn in geval van meened. Ja, dikwijls volstond de eed om een geschil te beslechten, in de vaste overtuiging, dat de meenedige vrij spoedig door de goden geteisterd zou worden; dat hij aan de gevolgen van zijn eigenvervloeking binnen afzienbare tijd onmogelijk kon ontkomen (19).

7) Hetzelfde gebeurt bij het drinken van *gewijd water*, — een proef welke, met de vuurproef, de waterproef, en die van het gewijd voedsel, tot de alleroudste zou behoren, en wellicht op animistisch geloof zou berusten (20).

Met de tijd werden de godsoordelen nauwkeurig geregeld.

Ze werden b.v. *eenzijdig* of *tweezijdig*, naar gelang slechts één der partijen of alle beide zich er aan moesten onderwerpen (21). Tweezijdig waren uiteraard steeds het lotsoordeel en het tweegevecht.

(15) Vollediger opsommingen vindt men namelijk in HOOP's *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde*, II (Strassburg 1913-1915), v° *Gottesurteil* (door Hübner); in EBERT's *Reallexikon der Vorgeschichte*, v° *Gottesurteil* (door Thurnwald); en in de reeds aangehaalde werken van Brunner en Grimm. — Het werk van FEDERICO PATETTA, *Le ordalie, studio di storia del diritto e scienza del diritto comparato*, Torino 1890, hebben we tot onze spijt nog niet kunnen raadplegen.

(16) Dat het tweegevecht onder de godsoordelen hoort, valt, dunkt ons, moeilijk te betwisten. Het werd meestal als *ultima ratio* gebruikt. Zie R. SCHRODER, *Deutsche Rechtsgeschichte*, bl. 94; HOOP's *Reallexikon*, v° *Zweikampf* (door R. Hübner en K. Lehmann); SCHRAEDER, *Reallexikon der Indo-Germanen*, v° *Zweikampf*; Rothe, in MOMMSEN, *Zum ältesten Strafrecht*, bl. 66; H. BRUNNER, *Deutsche Rechtsgeschichte*, I bl. 263; EBERT's *Reallexikon der Vorgeschichte*, v° *Zweikampf* (door Thurnwald). *Contra* echter GLOTZ, *Les ordalies dans la Grèce primitive*, bl. 4.

(17) Zie nog K. VAN ALKMADE, *Behandeling van 't Kampregt, d'aaloude en opperste Regts-Vorderinge voor den Hove van Holland, onder de eerste graaven*. Rotterdam 1740.

(18) Zie SCHRAEDER, *Reallexikon*, v° *Gottesurteil*; H. BRUNNER, *Deutsche Rechtsgeschichte*, I bl. 257, 260; OLDENBERG, in MOMMSEN's *Zum ältesten Strafrecht*, bl. 81 b (Indië); WELLSHAUSEN, in hetzelfde werk, bl. 97-98 (Israël, Arabische stammen).

(19) BRISSAUD, *Cours d'histoire du droit*, 2e partie, chap. II, n° 13 (serment purgatoire).

(20) BRISSAUD, *loc. cit.*, n° 14.

(21) HOOP's *Reallexikon*, v° *Gottesurteil* (door R. Hübner), bl. 320; GRIMM, II bl. 565.

Soms mocht de betrokken partij zich in de proef door een «kampioen» laten vervangen (22): een godsoordeel met *plaatsvervulling* derhalve.

Menig godsoordeel mocht slechts op bepaalde categorieën van personen toegepast worden: de pijnlijkste en ontierendste, b.v. (zoals de vuurproef), alleen op onvrijen (23), of op vrouwen (24), — terwijl de eed voor vrijen, hoofdzakelijk voor edellieden, voorbehouden bleef (25).

* * *

Dergelijke opvattingen moeten wel diep menselijk geweest zijn, want ze liggen over de hele wereld verspreid.

De meest verschillende soorten godsoordelen vinden we bij de *Germanen*; vooral bij de Zuidelijke (26).

Maar ook de *Indiërs* kenden talrijke ordalieën, namelijk de eed, de vuurproef, de waterproef, de proef van hte gewijd water (27).

De *Slaven* gebruikten de vuurproef, de waterproef en het tweegevecht (28).

In *Griekenland* werd het vuuroordeel op verschillende wijze toegepast (28). We vinden er ook het tweegevecht en de proef van het gewijde voedsel (29).

De befaamde wet van Hamurabi, koning van *Babylon* rond 2000 vóór Christus, begint al dadelijk met een waterproef (30): «Wie wegens misdaad vervloekt wordt, moet zich aan het godsoordeel van het water onderwerpen. Wordt hij door de stroom weggevoerd, dan geldt hij voor de overwonnenen, en wordt zijn vermogen ten gunste van de aanklager verbeurd verklaard. Blijft hij ongedeerd, dan geldt hij voor onschuldig, en dan wordt de aanklager wegens valse beschuldiging gestraft met de dood, en met verbeurdverklaring van zijn vermogen ten gunste van de beklaagde» (32). De waterproef wordt ook toegepast op de van ontrouw verdachte echtgenote (31).

Ook van de *Kelten* worden verscheidene godsoordelen aangehaald (31).

De *Hebreëwen* gebruikten het lotsoordeel en de eed (32).

Vóór de Islam gold bij de *Arabieren* de regel: de waarheid wordt op drieërlei manier vastgesteld, te weten, bij eed, tweegevecht of duidelijk bewijs der feiten (33). Na de Islam gebruikten ze enkel nog de eed (met eedhelpers) (34). Maar tot heden zou bij

(22) BRISSAUD, *Cours*, 2e partie, chap. II, n° 15; GRIMM II bl. 565. Beroemd voorbeeld: Teutberge, vrouw van Lotharius, koning van Lotharingen (856). BRISSAUD, II, IV, 46.

(23) Cf. GRIMM 1.417 en 1.566; HOOPS' *Reallexikon*, v° *Gottesurteil* (door R. Hübner), bl. 321. — Zo ook zullen slechts onvrijen folteringen ondergaan, dat het lijk met zand werd bedekt (Antigone 264-267). «We stonden bereid, zo zeggen ze, rode ijzers in handen te nemen, door het vuur te lopen, bij de goden te zweren dat we niet wisten, wie zulks had overlegd, noch wie het had uitgevoerd.»

(24) GRIMM 1.565 (heksenprocessen.).

(25) BRISSAUD, *Cours*, II, II, n° 11; GRIMM 11.497.

(26) BRUNNER, *Deutsche Rechtsgeschichte*, 1.257; SCHRODER, *Deutsche Rechtsgeschichte*, bl. 94; HUBNER, in HOOPS' *Reallexikon*, v° *Gottesurteil*.

(27) OLDENBERG, in MOMMSEN's *Zum ältesten Strafrecht*, bl. 81.

(28) GRIMM 11.600.

(29) Men herinnere zich de beroemde woorden, welke Sophocles de bewakers van Polyneikos' lijk in de mond legt, wanneer deze aan Creon moeten bekennen, dat het lijk met zand werd bedekt (Antigone 264-267). «We stonden bereid, zo zeggen ze, rode ijzers in handen te nemen, door het vuur te lopen, bij de goden te zweren dat we niet wisten, wie zulks had overlegd, noch wie het had uitgevoerd.»

(30) Zie de citaten bij GRIMM 11.601; en FUNKHAENEL, *Gottesurteil bei Griechen und Römern*, in *Philologus* II (1847), bl. 391. Ook GLOTZ, *L'ordalie dans la Grèce primitive*.

(31) *Hamurabi's Gesetz*, vertaald door KOHLER en PEISER (Leipzig, I, 1904).

(32) Zie de citaten bij GRIMM, 11.601.

(33) In MOMMSEN's *Zum ältesten Strafrecht*, bl. 97-98, citeert Wellhausen de boeken Josua (7.1) en Samuel (14).

(34) GOLDZIEHER, in MOMMSEN's *Zum ältesten Strafrecht*, bl. 108.

(35) WELLHAUSEN en GOLDZIEHER, in MOMMSEN's *Zum ältesten Strafrecht*, resp. bl. 98 en 108.

minder ontwikkelde stammen, zoals de Bedoeïenen, de vuurproef nog bestaan (35).

Deze werd ook door de *Angel-Saksers* toegepast (36).

Water- en vuurproeven vindt men eveneens bij de *Maleiers* (37).

In Australië (38), in Zuid-Amerika (39), in Zuid-Afrika (40), heersten bewijzen met vuurproef, rookzuil, tweegevecht en giftige insecten.

Enz....

* * *

Het lijdt dus geen twijfel, dat de instelling der godsoordelen ons tot de grijze — om niet te zeggen de duistere — voorgeschiedenis terugvoert.

Over 't algemeen wordt haar een heidense, meer bepaald een indo-germaanse oorsprong toegeschreven (41), — een stelsel, dat wellicht onvoldoende rekenschap houdt met de aanwezigheid van godsoordelen bij de semitise, afrikaanse, amerikaanse en australische volkeren.

Een feit is stellig: de godsoordelen hebben hun ontstaan niet aan de Roomse Kerk te danken. Dit blijkt namelijk hieruit, dat deze menig godsoordeel bestreed (42), b.v. het tweegevecht afkeurde, en het trachtte te vervangen door een nieuw godsoordeel, de zgn. kruisproef (43). In haar strijd tegen heksen en ketters behield de Roomse Kerk weliswaar de vuur- en waterproef.

Menige ordalieën zijn trouwens in straffen (44) en folteringen (45) overgegaan.

Nadat de godsoordelen door de Roomse Kerk of door de Staat werden afgeschaft, leefden ze echter nog lange tijd als volksgebruik voort (46); ze stierven uit met het bijgeloof, waarop ze ten slotte steunden. En wanneer men allerlei bedrog bij het ondergaan der proeven door de vingers ging zien; wanneer men de partijen ging toelaten, zich tegen al te pijnlijke gevolgen van sommige ordalieën te beschermen (47); ja, wanneer recepten gedoceerd zullen worden, om die proeven met succes te doorstaan (48); mag men zeg-

(35) Zie vorige nota.

(36) LIEBERMANN, *Kesselfang bei den Westsachsen im VII Jahrhundert*, in *Sitzungsberichte der Preussischen Akademie*, Berlin, 1896, bl. 829.

(37) WILKEN, *Het strafrecht bij de volken van het Maleische ras* (1883).

(38) THURNWALD, in EBERT's *Reallexikon*, v° *Zweikampf*.

(39) THURNWALD, loc. cit.

(40) THURNWALD, in EBERT's *Reallexikon*, v° *Gottesurteil*.

(41) KAEGI, *Alter und Herkunft des germanischen Gottesurteils* (Zürich 1887); Grimm 11.564; SCHRADER, *Reallexikon der Indogermanischen Altertumskunde*, v° *Gottesurteil*; SCHRODER, *Deutsche Rechtsgeschichte*, bl. 94; Brunner, *Deutsche Rechtsgeschichte*, 1.261, nota 45; LIEBERMANN, *Kesselfang bei den Westsachsen* (*Sitzungsberichte der Preuss. Akad.* 1896, bl. 829); HUBNER in HOOPS' *Reallexikon*, v° *Gottesurteil* bl. 320; THURNWALD in EBERT's *Reallexikon*, v° *Gottesurteil*. — Vgl. echter Von Amira, *Grundriss des Germanischen Rechts*, 91 (oostelijke oorsprong?).

(42) GRIMM 11.564.

(43) Deze proef viel uit ten gunste van de partij, die het langst met uitgestrekte armen kon blijven staan. HUBNER, in HOOPS' *Reallexikon*, v° *Gottesurteil*, blz. 321; BRISSAUD, *Cours*, II, II, nr 14, 6° (met aanhaling van capitulariën.)

(44) De begrippen doodstraf en *devotio* zijn oorspronkelijk moeilijk te scheiden, want de voltrekking van de straf liet gewoonlijk een mogelijkheid van goddelijke gratie open (GLOTZ, *L'ordalie*, bl. 7). Zo ook in de Middeleeuwen: wanneer de beul misloeg, of wanneer de koord van de opgehangene brak, moest de veroordeelde vrijgelaten worden (L. MAES, *De doodstraffen in het oud-Nederlandse stadsrecht*, in het *Rechtskundig Weekblad*, 1946-1947, col. 837).

(45) THURNWALD, in EBERT's *Reallexikon*, v° *Gottesurteil*, bl. 449.

(46) HUBNER, in HOOPS' *Reallexikon*, v° *Gottesurteil*, bl. 321.

(47) B.v., door zich in te smeren vóór een vuurproef: THURNWALD, in EBERT's *Reallexikon*, v° *Gottesurteil*, bl. 441 en 448.

(48) BRISSAUD, *Cours*, II, II, 14 in fine.

gen, dat het laatste uur van die eigenaardige instelling geslagen heeft.

Overgang

Hebben de Romeinen ook godsoordelen gekend?

In de XIX^{de} eeuw werd deze vraag meestal ontkennend beantwoord (49). Er zouden te Rome, althans in historische tijd, geen sporen van godsoordelen overgebleven zijn.

Kon men trouwens, van een zo weinig godsdienstig aangelegd volk als het Romeinse, wel iets anders verwachten?

Zo heeft de wetenschap jarenlang met die afwijzen-de houding genoegen genomen.

Heden denkt men er anders over, zoals we het hieronder breedvoerig zullen zien. En ook wij zijn er hoe langer hoe meer van overtuigd,

1°) Dat godsoordelen in gebieden onder Romeinse overheersing tot in de keizertijd werden toegepast;

2°) En zelfs, dat de Romeinse legende de herinnering aan de godsoordelen heeft bewaard, en dat de oudste Romeinse rechtspleging, dus het zuiverste *jus Quiritium*, als verwekking van een godsoordeel het best te begrijpen is.

Laten we die stellingen afzonderlijk behandelen.

B. — Godsoordelen op door Rome veroverd gebied

Verschillende schrijvers (50) hebben reeds op het voortbestaan van godsoordelen op Romeins grondgebied, maar dan buiten Rome zelf, gewezen.

1) Dit was namelijk het geval met *Sicilië*.

Ziehier wat Macrobius, in een commentaar op Virgilius, dienaangaande vertelt (51).

Nabij de Symethe-rivier bestond er kleine meren van ontzaglijke diepte, waaruit het water onstuimig bruiste. Het waren kraters, Delloi genaamd. In die meren verbleef een god, die de macht bezat, om meeneed onmiddellijk te straffen. En van die macht werd in processen gebruik gemaakt. De verweerder moest namelijk op de rand van een der kraters een zuiveringseid afleggen; was de verweerder werkelijk onschuldig, dan bleef hij ongedeerd; in het tegenovergestelde geval verdween hij al spoedig — door eigen schrik duizelig wordend? — in de diepte van het meer.

Een soort waterproef, derhalve.

Nu voegt Macrobius er bij, dat Vergilius dit alles uit griekse schrijvers gehaald heeft. En langdurige en diepgaande griekse invloed valt natuurlijk in Sicilië niet te betwisten.

Daartegenover staat echter, dat Sicilië toch de oudste Romeinse provincie was; reeds in 241 vóór Christus tot Romeins gebied werd. Al zal het godsoordeel der kraters wel van griekse oorsprong zijn, toch is het merkwaardig dat zo'n oud gebruik tot diep in de Romeinse keizerstijd is blijven voortleven.

* * *

2) In *Sardinië* gebruikte men de proef van het gewijd water. Daar werd meeneed door het bespoelen met bronnenwater betrappt. Wie van diefstal verdacht

(49) Zo b.v.: MOMMSEN, *Zum ältesten Strafrecht*, bl. 5; KLINGMUELLER, in PAULY-WISSOWA, *Realencyclopädie der klassischen Altertumswissenschaft*, v° *Sacramentum*, col. 1670. Anders echter: GRIMM, II, 601; FUNKHAENDEL, in *Philologus* II (1848), bl. 385.

50) Voeg b.v. bij GRIMM en FUNKHAENDEL (zoëven aangehaald): KAEGL, *Alter und Herkunft des germ. Gottesurteils*, bl. 98; HAEGESTROEM, *Römischer Obligationsbegriff*, bl. 302 en 601; WENGER, *Ancient legal history* (Harvard 1937); R. DUEHL, in *Sav. Zeitsch.* 58, 14.

(51) Macrobius (± na Chr.), *Saturnalia* V. 19.

was, moest namelijk, nadat hij een ontkennende eed had afgelegd, zijn ogen met bronnenwater wrijven; was hij onschuldig, dan zag hij nadien nog beter dan voorheen; had hij integendeel meeneed gepleegd, dan werd hij blind (52).

Weliswaar heeft Sardinië eeuwenlang onder griekse, etrurise en punise invloed gestaan. Toch werd dit eiland reeds in 238 vóór onze jaartelling bij het Romeinse rijk ingelijfd. En zelfs al kwam het godsoordeel van het gewijd water uit het Oosten, dan nog hebben de Romeinen het ten minste rustig laten voortbestaan.

* * *

3) Eindelijk getuigt een tijdgenoot van Augustus, Nicolaos Damaskenos (53), dat het tweegevecht vroeger op Italise bodem, meer bepaald in *Ombrië*, in processen werd gebruikt.

We herinneren er aan, dat de verovering van Italië door Rome reeds in 266 vóór Christus voltooid was.

C. — Te Rome zelf

Op veroverd gebied zijn dus verschillende godsoordelen onder Romeinse overheersing in gebruik gebleven.

Maar hebben de godsoordelen dan te Rome zelf geen sporen achtergelaten?

1) De proef van het *gewijd voedsel* was te Rome nog in de derde eeuw na Christus bekend: in zijn scholia op Horatius gebruikt immers Acron nog de tegenwoordige tijd om dit godsoordeel te vermelden (54).

Maar het werd toen nog slechts op slaven, en — alweer — in zake diefstal toegepast.

* * *

2) In een flink gedocumenteerde studie heeft verder Rudolf Düll (55) aan het groot belang van het *loten* (*sortitio*) in het Romeins privaatrecht herinnerd, en in 't bijzonder aangetoond, dat het proces in het Caecina-blijspel van Plautus eigenlijk op een met een tweegevecht verbonden lotsorakel berust. Het gaat er namelijk om een *rei vindicatio* over de slavin Caecina; een strijd ontstaat tussen de partijen; doch tegelijkertijd leggen ze loten in een met water gevulde urne; het lotsorakel wordt aldus gedurende het tweegevecht voltrokken.

Dat Plautus veel naar grieks model gewerkt heeft, staat wel vast. Dit neemt echter niet weg, dat hij op Italise bodem, in Sassina (Ombrië), geboren werd; dat hij met zijn eigen volk voelt, en al wat hij schrijft, in Romeinse vormen giet. Al volgt hij anderen na, toch herleidt hij alles tot Romeinse instellingen (56); en van de rechtspleging, die hij in zijn Caecina vertoont, laat hij een van zijn personages zeggen, dat zij tot het zuiverste Romeinse recht behoort (57).

Hij kent trouwens zijn publiek: hij weet heel goed,

(52) C. J. SOLINUS (midden der derde eeuw na Chr.) XI, 89 (aangehaald namelijk door FUNKHAENDEL, *Philologus*, II, 1847, bl. 396).

(53) Aangehaald o.a. door GRIMM, II, 601; en door R. DUEHL, in *Savigny-Zeitschrift*, 58, 1938, bl. 17, nota 3.

(54) H. ACRON, in *Horatii Epistolae*, I, 10, 9 (aangehaald o.a. door FUNKHAENDEL, *Philologus*, II, 1847, bl. 392; en door KAEGL, *Alter und Herkunft*, bl. 58).

(55) R. DÜLL, *Zur Frage des Gottesurteils im vorge-schichtlichen römischen Zivilstreit*, in *Savigny Zeitschrift*, 58, 1938, bl. 17 en volg.

(56) Zo heeft E. COSTA een boek kunnen schrijven over *Il diritto romano nelle commedie di Plauto*, Torino, 1890.

(57) «Optimum atque aequissimum esse jure» (vers 375). Of zou dit ironie wezen?

(58) «Antiqua opera et verba quom vobis placent», luidt vers 7.

dat zijn toehoorders van (romeinse) antiquiteiten houden (58).

* * *

3) Al wie de Romeinse geschiedenis leert hoort al spoedig van de beroemde episode der Horatii en der Curiatii, een der meest dramatische en schilderachtige taferelen uit het omvangrijke werk van de talentvolle Titus Livius (59).

Het gebeurt onder de regering van Rome's derde koning, Tullus Hostilius. De Romeinse en de Albijnse legers staan tegenover elkaar. De strijd om de opperheerschappij gaat losbarsten. Doch zie: in plaats van die belangrijkste aller beslissingen aan een verwoed wapengeweld over te laten, in plaats van het «eindelijk eens uit te vechten», komen de beide volkeren overeen, hun onderscheiden legers elk door drie vertegenwoordigers, van gelijke sterkte, te vervangen. Het gevecht wordt nauwkeurig geregeld (*foedus*). Daar gaat het; en terwijl de strijd op leven en dood onder die zes krijgers woedt, leggen de overigen de wapens neer, en kijken angstig toe. Ten slotte overwint de laatste Horatiër listig de drie gekwetste Curiatiërs, en schenkt daarmee aan de Romeinen de zege en tevens de opperheerschappij.

Welnu: lijkt U dit alles wel geloofwaardig? Ziet U die ongeduldige, geoefende, moedige, wraak- en eerezuchtige volkeren daar tegenover elkaar staan, nadat ze de beslissing over het *imperium* uit eigen handen hebben laten nemen, om het aan het toeval van een tweegevecht toe te vertrouwen? Waarom zouden ze die vreedzame en onzekere weg wel gekozen hebben? Om bloed te besparen? Maar voor een «eindoverwinning» in een «totale oorlog» geeft een volk immers zijn kostbaarst bezit? En wat was bloed voor die primitieve Romeinen en Albijnen wel waard?

Al komen er nog meer van die tweegevechten in Livius' werk voor (60), kunnen we maar geen genoeg nemen met schrijvers romantische interpretatie der feiten. Hier zoals elders heeft Livius kennelijk zijn stof geïdealiseerd (61). Dat van tijd tot tijd een strijd in het oude Rome met een tweegevecht beslecht werd, betwijfelen we geen ogenblik: een familievete was wellicht een alledaags geval. Te alledaags om interessant te zijn (62). Daarom werden de feiten verdraaid. Daarom moest een doodgewone wrok tussen twee machtige families groeien tot een pracht van een strijd, een die de moeite en de overlevering waard was, een strijd van het hele volk, een strijd om het *imperium*.

Met één woord: achter die beruchte episode der Horatii en der Curiatii schuilt misschien niets anders dan een private, in min of meer rechtskundige vormen ge canaliseerde oorlog.

Laten we daar even bij stilstaan.

* * *

En eerst en vooral: hoe kennen we toch de gebeurtenissen uit de vroegste eeuwen van Rome (36)? Uitsluitend aan de hand van Livius en Dionysios van Halicarnassos, beiden tijdgenoten van Augustus.

(59) Livius, I, 24.

(60) Zie inderdaad Livius, VII, 9 (T. Manlius); VII, 26 (Valerius Corvinus); XV, 18 (T. Q. Crispinus). Maar in geen van die gevallen wordt de uitslag van de oorlog aan die van het tweegevecht onderworpen. Het tweegevecht wordt ons hier voorgesteld als een merkwaardig wapenfeit, meer niet.

(61) «Te fight of the three Horatii with the three Curiatii bears every sign of invention»: aldus HUGH LAST, in *Cambridge Ancient History*, I, bl. 377.

(62) Ten minste voor de historicus want voor het toneel is het uitstekend geschikt: dat heeft Shakespeare met zijn «Romeo en Juliet» op onsterfelijke wijze bewezen.

(63) Zie o.a. STUART JONES, in *Cambridge Ancient History* (1928), VII, bl. 313.

Over welke bronnen beschikten deze schrijvers? Over geen staatsarchieven, — waaraan ze trouwens niet eens dachten —, maar slechts over letterkundige bronnen, de zgn. annalen, waarvan de oudste (Q. Fabius Pictor) niet hoger reiken dan het midden van de derde eeuw vóór Christus.

Epigrafisch of akten-materiaal ontbreekt, want de meeste inschriften uit de oudste tijd gingen in de verwoesting van Rome door de Galliërs in 390 vóór Chr. verloren. De familiestukken en lijkreden welke nadien werden opgesteld zijn niet te betrouwen (64), want ze zijn meestal doelbewust vervalst.

Om al die redenen zijn dan ook de eerste boeken van Livius' Romeinse geschiedenis zo bondig, vergeleken bij die welke handelen over de laatste eeuwen der Republiek. Een zekere voorzichtigheid heeft Livius ontegenzeggelijk aan de dag gelegd. Maar het is bij die voorzichtige bondigheid gebleven: tot werkelijk kritische behandeling van zijn stof is Livius niet overgegaan (65).

Historische critiek is trouwens een modern begrip. Daar heeft de oudheid eigenlijk niet aan gedacht. De antieken beschouwden de geschiedenis als een overvloed van prachtige of schrikwekkende, in elk geval leerrijke verhalen. Vooral in de tijd van Augustus, die de Republiek der voorvaderen wou «herstellen», waren de geschiedschrijvers hoofdzakelijk moralisten. Wij modernen stellen andere eisen. We willen waarheid; en wanneer we voor een onwaarschijnlijke overlevering staan, dan vragen we ons af, wat er wel achter kan liggen (66); desnoods herscheppen we de legende, want het is ons meer om de geest van het verleden te doen, dan om de fantastische feiten, die de geest weerspiegelen.

Van dit standpunt uitgaande, vragen we ons af, of het gevecht tussen Horatii en Curiatii misschien geen onbegrepen herinnering was aan een godsoordeel in een twist tussen twee families.

a) Opvallend is inderdaad de identiteit der namen. De drie Romeinen heten Horatius, de drie Albijnen, Curiatius. Zo luidt ten minste, zegt Livius, de heersende overlevering (67).

b) Toevallig behoren de drie strijders, in elk kamp, niet alleen tot dezelfde familie, maar nog wel tot hetzelfde huis: Horatii en Curiatii zijn broeders, zijn zelfs drielingen.

c) De twee ploegen zijn van gelijke kracht. — Het zou een te mooi toeval geweest zijn, indien twee legers twee ploegen van even sterke broeders geteld hadden. Alle eigenaardigheid verdwijnt echter, wanneer men aanneemt dat uit twee families twee groepen van drie even sterke verwanten — broeders of geen broeders — gekozen werden.

d) Die gelijke sterkte der beide kampen is juist kenmerkend voor een godsoordeel. In zo'n geval kan namelijk niemand, naar menselijke berekening, raden, hoe het gevecht aflopen zal: de goden alleen moeten beslissen.

e) Aan onze sage kleefte een herinnering aan een

(64) Livius (VIII, 40) bekent het zelf: «Vitiatam memoriam funebribus laudibus reor, falsisque imaginum titulis, dum familia ad se quaeque fanam rerum gestarum honorumque fallente mendacio trahunt. Inde certe et singulorum gesta et publica monumenta rerum confusa. Nec quisquam aequalis temporibus illis scriptor exstat, quo satis certo actore stetur».

(65) «Tite Live, averti pourtant, ne s'est pas méfié»; aldus treffend H. BORNECQUE, *Tite Live*, bl. 65.

(66) Zo iets heeft Livius, b.v., nooit gedaan. «He cannot», schrijft COLLINGWOOD (*The idea of history*, Oxford, 1946), reinterpret a tradition, that is, explain it at meaning something other than it explicitly says».

(67) Livius, I, 24. Sommigen beweren, dat de Romeinen intendeend Curiatius hetten, en de Albijnen, Horatius. Op die namen-kwestie komen we dadelijk terug.

proces (68). De legende maakt er weliswaar een geding van wegens moord: de zegevierend terugkerende Horatius zou zijn zuster gedood hebben, omdat deze over een der Curiatii treurde, met wie ze verloofd was.

f) Maar kon een Romeinse wel met een Albijn verloofd zijn? Oorspronkelijk kenden de Romeinen immers aan vreemde volkeren geen *convinium* toe? Licht in die verloving alweer geen bewijs, dat Curiatii zowel als Horatii tot hetzelfde volk behoorden (69), dat ze beiden Romeinse families waren? En is dat niet de reden, waarom Livius niet met zekerheid weet te zeggen, of de Romeinen Horatius dan wel Curiatius heetten (70)?

g) Let ook op de nauwkeurige regeling, die het gevecht voorafgaat (71): lijkt ze niet op die overeenkomst over een bepaalde proef, waarop ten slotte de hele primitieve rechtspleging neerkwam?

h) De goddelijke macht wordt plechtig bij het gevecht betrokken: «Audi, inquit (fetialis), Jupiter!» — De naam van de god doet niets ter zake, want die behoort natuurlijk tot de modernisering van het verhaal.

i) Daarop volgt de eed, met de kenmerkende eigenvervloeking (72): de onderwerping der partijen aan de goddelijke beslissing.

j) Ten slotte wordt de strijd door talrijke toeschouwers gevolgd. — Livius (73) maakt er een boeiend tafereel van. Maar wanneer men het dramatische er uit verwijderd, wanneer men een ogenblik het spook van het imperium er uit wist, dan blijft er een geding over, dat zich afspeelt in aanwezigheid van getuigen en wellicht van helpers — maar niet van rechters —, zoals dit in het primitieve proces hoogstwaarschijnlijk geschiedde (74).

Het feit, dat het tweegevecht tot een «zesgevecht» wordt, hoeft ons niet te verbazen: het houdt wellicht verband met de macht en de getalsterkte der vijandige families, met de duur van hun vete, met hun voorwerp en het belang van het proces. De oudheid heeft ons trouwens meer voorbeelden van zo'n vermenigvuldiging der kampioenen achtergelaten (75). Dumézil noemt dit «un triplement intensif».

Het voornaamste, vanuit het standpunt van het godsoordeel, is, dat de tegenstanders van gelijke kracht zijn; dat de beslissing, die zo vaak slechts door onevenwicht der strijdmiddelen geforceerd wordt, integendeel met volkomen evenwaardige kansen wordt bevochten.

Zo zijn we er — na anderen (76) — van overtuigd,

(68) Zie ook MUENZER, in *Pauly-Wissowa*, v° *Horatius*.
(69) Of gold voor Alba, moeder van Rome, een uitzondering? Was de oorlog tussen beiden niet «civilis simillimum bello, prope inter parentes natosque» (Livius, I, 23)?

(70) Onze geachte collega Abel lost de vraag nog eenvoudiger op: naar zijn mening zijn «Haratius» en «Curiatius» eenzelfde woord.

(71) Livius, I, 24: «... Cum trigeminis agunt reges, ut pro sua quisque patria dimicent ferro; ibi imperium fore, unde victoria fuerit; nihil recusator; tempus et locum convenit; priusquam dimicarent, foedus ictum inter Romanos et Albanos est his legibus, ut cuiusque populi cives eo certamine vicissent, is alteri populo cum bona pace imperitaret». En verder: «Multisque id (foedus) verbis, quae longo effata carmine non operae est referre, peragit» (fetialis).

(72) «Si prior» (illis legibus populus Romanus) «defecit publico consilio, dolo malo, tu illo die, Jupiter, populum Romanum sic ferito, ut ego» (fetialis) «hunc porcum hic hodie feriam». Livius, I, 24.

(73) Livius, I, 25.

(74) H. BRUNNER, *Deutsche Rechtsgeschichte* (2e uitg.) I, bl. 264 en volg.; THURNWALD, in EBERT's *Reallexikon*, v° *Zweikampf*.

(75) Zie namelijk FUNKHAENEL, in *Philologus*, II (1847), bl. 391; DUMEZIL, *Horace et les Curiaces* (5e uitg., 1942), bl. 134 en volg.

(76) Namelijk GRIMM, II, 601! FUNKHAENEL, l.c.; R. DUELL, in *Savigny Zeitschrift*, 58 (1938), 29; G. DE SANC'TIS, *Storia dei Romani*, I, bl. 369. Zie ook SCHWEGLER, *Römische Geschichte*, I, bl. 586.

dat de episode der Horatii niets anders in zich bergt dan een vage en niet begrepen overlevering van een godsoordeel.

* * *

4) Even beroemd als de sage der Horatii is die van C. Mucius Cordus Scaevola, de vermetele jongeling, die zijn rechterhand zo bedaad in het vuur legde en liet afbranden, zagezegd om de vijand, koning Porsenna, in wiens macht hij gevallen was, eens schrik aan te jagen.

Niemand aanvaardt zo iets meer. Sedert een eeuw betogen de geleerden, dat de schrijvers uit de oudheid, welke ons die episode vertellen (77), alweer zonder de nodige critiek verdichte familiearchieven afgeschreven of nog mooier verdund hebben (78).

Het betreft hier de gens Mucia. Een plebejische gens, die zich graag een patricische afkomst wou toeschrijven, en tevens een roemrijke oorsprong wou vinden voor haar zo onsierlijke bijnaam (*Scaevola*) (79). Deze zou dus het vrijwillig verbranden van de rechterhand verheerlijken. Het vrijwillig verbranden is op zich zelf niet onmogelijk; maar welke zou de echte reden ervan wel geweest zijn? Wat dat betreft, tast de wetenschap nog in het duister. Alleen in het negatieve is men het eens: het stuk bravoure, door Livius met prachtige kleuren geschilderd, onder begeleiding van heldhaftige toespraken, en met het verbluffend gevolg van Porsenna's angstige onderwerping, klinkt al te onwaarschijnlijk. Maar welk was dan wel de drijfveer van Scaevola's merkwaardige daad? Oorlogslist? Eigenbestraffing? Hoogmoed? Stoutheid? Vaderlandsliefde? Virtus? Patientia? (80)

Bekijken we de zaak vanuit een rechtskundig oogpunt, dan vallen echter de volgende omstandigheden op.

a) Het toneel stelt een rechtbank voor, *prope regium tribunal*. Cordus ziet zijn vijand voor het eerst op diens tribunaal; doch hij kent hem nog niet, en bij vergissing doodt hij zijn secretaris (griffier); zo wordt hij trouwens betrappt.

b) Het vuur, waarin Cordus zijn rechterhand legt, was zagezegd voor een offer bestemd, *accenso ad sacrificium focolo*.

c) Cordus had voor Porsenna een eed afgelegd. Nadat Cordus betrapt werd, had hij plechtig beloofd, de waarheid te zeggen (81).

d) De verbrande hand is juist de rechterhand, die, waarmee de eed afgelegd werd.

e) In de omgangstaal is de uitdrukking: «ik durf er mijn hand voor in het vuur leggen» nog altijd de geijkte beeldspraak, hoegenaamd niet voor: «ik ben moedig», maar wel voor: «ik zeg de waarheid».

Het gaat eigenlijk om een zuiveringseed, hoogstwaarschijnlijk in een betwiste zaak. Is dit zo, dan kan Cordus' hand in het vuur leggen niets anders betekenen dan het godsoordeel van de vuurproef (82). De

(77) Livius, II, 12-13; Plutarchus, *Publicola*, XVII, 4-7; Dionysios, XXIX, 2. Een vergelijkende bespreking van die teksten levert o.a. MUENZER, in *PAULY-WISSOWA*, v° *Mucius* (10).

(78) Zo reeds HIPPOLYTE TAINÉ, in zijn *Essai sur Tite-Live* (bl. 97): «A chaque page, on reconnaît d'anciennes légendes inventées ou empruntées par amour-propre, celle de M. Scaevola par exemple. Les Mucii plébéiens trouvèrent commode de se donner une origine patricienne, et d'expliquer leur surnom de Scaevola».

(79) *Scaevola*, als hoedingswoord, betekent links, onhandig; als naamwoord, een amulet, dat de kinderen om de hals droegen (*bonae scaevae causa*: Varro, de *lingua latina*, VII, 97).

(80) Die verschillende pogingen worden door MUENZER besproken in *PAULY-WISSOWA*, v° *Mucius* (10).

(81) Dit vernemen we uit Dionysios, XXIX, 2.

(82) Zie ook, in die zin: E. PAIS, *Histoire romaine* (trad. BAYET, coll. Glotz), bl. 77; MUENZER, in *PAULY-WISSOWA*, v° *Mucius* (10, in fine).

rechterhand, waarmee de eed werd afgelegd, dient tevens tot reiniging van de meinedige: want de hand van de meinedige verbrandt, die van de geloofdwaardige blijft ongedeerd.

Loutere hypothese? Voorwaar. Maar waarom zou de hypothese van een jurist noodzakelijk zwakker zijn dan die van een historicus of van een taalkundige? Rechtskundige hypothesen mag men, bij een rechtskundig aangelegd volk zoals het Romeinse, niet onderschatten. Het hele Romeinse denken, tot de oudste godsdienst toe, is van rechtskundige opvattingen doordrenkt: te Rome verlenen recht en godsdienst elkaar wederkerige steun.

* * *

5) Indien het godsoordeel te Rome in gebruik is geweest, zou het toch wel zeer vreemd zijn, dat de *rechtspleging* er niet de minste herinnering aan bewaard zou hebben. Heeft het godsoordeel te Rome bestaan, dan moet zo'n merkwaardige gewoonte toch met een rechtskundige opvatting overeen stemmen; en zo'n opvatting moet dan in het recht tot uiting zijn gekomen; de *rechtspleging* moet er een plaats voor geruimd hebben: is deze werkelijk niet meer te vinden?

Laten we de welbekende *actio generalis* uit de XII Tafelen-tijd, de *legis actio per sacramentum*, eens nader bekijken.

Eerst en vooral: wat betekende oorspronkelijk het woord, dat aan die rechtsplegnig haar naam schonk? *Sacramentum*? In 't algemeen zijn de geleerden het er over eens: *sacramentum* wijst op het begrip *sacer*, d.i. «aan de goden overgelaten», dus «vervloekt». Een *sacramentum* verrichten staat gelijk met: zichzelf vervloeken (83). Het staat zo letterlijk in Titus Livius, waar hij het heeft over de beruchte eed der Samnieten (84): «Dein jurare cobeatur, zo luidt de tekst, *diro quodam carmine, in execrationem capitis familiaeque et stirpis composito, nisi isset in proelium, quo imperatores duxissent.*» Welnu, Livius zelf noemt deze *execratio*: «ritu quodam sacramenti».

Een rechtskundige beschouwing verleent aan die opvatting van het *sacramentum* een zeer sterke steun.

Tot in de tweede eeuw na Christus toe (85) gold de regel, dat het proces met de zogenaamde *litis contestatio* voltrokken was. Na de *litis contestatio* mocht namelijk het proces niet meer herbegonnen worden: «bis de eadem re ne sit actio». De *litis contestatio*, zo schrijft de hedendaagse rechtsleer, had een delgend effect, een consumerende werking (86).

Waarin bestond nu de *litis contestatio*? In een vonnis? een beslissing? een uitspraak over de betwisting? Hoegenaamd niet. De *litis contestatio* was niets anders dan het plechtig sluiten van een bewijs-overeenkomst. Onder welke vorm? Door het voor getuigen (*contestatio*) afleggen van een *sacramentum* (eed met eigenvervloeking). Die plechtige overeenkomst stelde een einde aan de rechtspleging (*in jure*); zo, dat eenzelfde overeenkomst, tussen dezelfde partijen, en over

dezelfde betwisting, nooit meer mocht plaats grijpen: «bis de eadem re ne sit actio».

Met andere woorden: met het afleggen van het *sacramentum* was het proces oorspronkelijk dus *afgelopen*, ongeacht de feitelijke oplossing van het geding, ongeacht het al of niet bereiken van de door de eiser verlangde veroordeling, laat staan voldoening. Zelfs al bekommt de eiser niets, toch mag hij na de *litis contestatio* geen vervolging meer instellen.

Noch economisch, noch rechtskundig is zo iets te verklaren. Dat de *litis contestatio*, die naar moderne opvatting het proces slechts *voorbereidt*, in vroegere tijden het proces integendeel *afslot*; dat de *litis contestatio* het beslissend, het allesbeheersend moment vormt in de primitieve rechtspleging, vindt uitsluitend op godsdienstig gebied een bevredigende uitleg (87).

Alle moeilijkheid heldert inderdaad op, wanneer we van de veronderstelling uitgaan, dat het oudste proces bij de Romeinen hetzelfde karakter droeg als bij de Germanen. Het oudste Romeinse proces was niet een debat over rationele bewijzen, in tegenwoordigheid van een rechter: het was een plechtige overeenkomst over bepaalde bewijsmiddelen, een onderwerping der partijen aan door hen zelf uitverkoren bovenmenselijke krachten. In de *legis actio per sacramentum* legden namelijk beide partijen de eed af: daarmee onderwierpen ze zich aan de goddelijke vervloeking, voor het geval ze meened hadden gepleegd.

En in tijden van bijgeloof *volstond* zo'n onderwerping, zo'n eigenvervloeking, om een beslissing te brengen. De meinedige zou immers onvermijdelijk, en vrij spoedig, door de goden gestraft worden (88). En juist in die straf lag de beslissing.

De betekenis, welke de Romeinen aldus aan het afleggen van een procedurele eed gehecht zouden hebben, moet ons geenszins verbazen. Eerst en vooral is zo'n denkbeeld heden niet eens helemaal verdwenen: kent ons hedendaags recht ook soms geen «beslissende eed» (89)? En wat de Romeinen betreft, is het overbekend hoe deze — anders dan de Grieken! — zich door het gesproken woord (90), laat staan door een plechtige eed, gebonden achtten, en hoe zelden, ja zelfs angstvallig ze naar zo'n gewetensproef, grepen (91).

* * *

Eerst later, toen de godsdienstige denkwijze begon te verslappen, stelde men zich met een overgave aan de goden niet meer tevreden. Eerst later zocht men naar zuiver menselijke, rationele, «wetenschappelijke» en onmiddellijke bewijzen. En zo werd bij het oorspronkelijke *sacramentum*, dat met de *litis contestatio* eindigde, een *tweede phase* in het proces *gevoegd*. Na het *sacramentum*, dat zich *in jure* afspeelt, vóór een magistraat (92), komt nu de zogenaamde *phase in judicio*, voor een *judex* (93), een scheidsrechter, die *dadelijk* zou uitmaken, wie van beide een geloofwaardige, en wie een valse eed had afgelegd, «utrius sacramentum justum, utrius injustum sit» (94). Zo

(83) KLINGMUELLER, in PAULY-WISSOWA, v° *Sacramentum* (nr 2). — Sommige schrijvers, zoals LEVY-BRUEHL (*Quelques problèmes du très ancien droit romain*, bl. 000), betwisten die betekenis, met er op te wijzen, dat «eed» in 't Latijn niet *sacramentum*, maar wel *Jusjurandum* heet. De tegenstelling lijkt ons niet onoverbrugbaar. Eigenlijk betekent *jusjurandum* eed in 't algemeen, en *sacramentum*, een bijzondere eed, met eigenvervloeking, door een magistraat of een staatspriester afgenomen. KLINGMUELLER, *l.c.*, nr 1.

(84) Livius, 10, 38 (*legio lintea*); en daarover: FRANZ ALTHEIM, *ex sacra, Die Anfänge der plebeischen Organisation*, Amsterdam (Pantheon), 1940, bl. 12 en volg.

(85) Gaius III, 180 sq.; IV, 107 sq.

(86) J. C. VAN OVEN, *Leerboek van romeinsch privaatrecht*, 2e druk, 1946, bl. 16.

(87) GLOTZ, *L'ordalie*, bl. 8. Zie ook (hineronder) JHERING; en LEVY-BRUEHL, *Quelques problèmes*, 109.

(88) BRISSAUD, *Cours d'histoire du droit*, II, II, 13.

(89) Burgerlijk Wetboek, art. 1357. Het verschil met het *sacramentum* ligt hierin, dat onze beslissende eed niet door de twee partijen wordt afgelegd, maar slechts door één van beide, die juist daarmee, en dadelijk, het proces wint.

(90) Men denke aan de voor de Romeinse contractenleer zo belangrijke *stipulatio*.

(91) KLINGMUELLER, in PAULY-WISSOWA, v° *sacramentum* (nr 2), met verwijzing namelijk naar Quintilianus, IX, 2, 28; GLOTZ, *L'ordalie*, bl. 9.

(92) Oorspronkelijk wellicht de koning, tevens opperpriester.

(93) In de overgangstijd, ook een priester?

(94) Vgl. GIRARD, *Manuel de droit romain*, 8e édition (Félix Senn), bl. 1047.

verviel het sacramentum, oorspronkelijk als een dubbele eed gedacht, tot een zuiver menselijke weddenschap (95).

* * *

Dat dit wel de logische en historische gang van zaken geweest is, lijkt ons door de tekst zelf van Gaius letterlijk bewezen. Spijtig genoeg is de zinsnede, waarvoor we hier de aandacht vragen, niet meer zeer duidelijk te ontcijferen.

In zijn *Institutiones* (IV. 15) schrijft onze sympathieke professor: « *Ut autem die XXX judex daretur, per legem Pinariam factum est; ante eam autem legem statim (?) dabatur judex.* » Aan de lex Pinaria (van onbekende datum) is het dus te danken, dat een rechter aan de partijen dertig dagen na de *litis contestatio* werd gegeven: vroeger zou de rechter dadelijk gegeven geweest zijn. En de draagwijdte van de hervorming zou hierin liggen, dat vóór de lex Pinaria een zuiveringsoffer vlak na de *litis contestatio* moest geschieden (vermits één der partijen meeneed had gepleegd), terwijl de secularisatie van het proces integendeel meebracht, dat de partijen na de *litis contestatio* een termijn van beraad moest gegund worden (96).

Een naar onze mening weinig geslaagde veronderstelling, en die zelfs moeilijk te verenigen is met het consumerend, het fataal karakter der *litis contestatio* (97). Ligt de oplossing soms niets in de tegenovergestelde richting?

Vóór Studemund hadden de meeste uitgevers van Gaius' Instituten onze tekst zo gelezen: « *ante eam autem legem nondum dabatur judex* ». En die oorspronkelijke lezing past volkomen bij onze opvatting van het oude, beslissende sacramentum. Volgens de oorspronkelijke lezing zouden we immers moeten vertellen: « vóór de lex Pinaria werd er aan de partijen, na de *litis contestatio*, nog geen rechter gegeven ». Waarom niet? Omdat het goddelijke karakter van het sacramentum volstond. Omdat de eed der beide partijen noodzakelijk een goddelijke uitspraak moest uitlokken. Omdat niemand er dus aan dacht, een menselijke beslissing af te wachten.

Slechts op die manier, dunkt ons, verkrijgen we een overtuigende uitleg voor deze twee toch uiterst zonderlinge regelen:

1°) Dat het romeinse proces uit twee fasen bestond: de eigenlijke rechtspleging (*in jure*) en de bewijsvoering (*in judicio*);

2°) Dat het proces geacht werd besloten te zijn, niet na afloop van de laatste fase, maar wel van de eerste!

Men vaart tegen de stroom der geschiedenis in, wanneer men uitgaat van de moderne eenheid van het proces, en dan tracht te verklaren hoe die eenheid vroeger verbroken werd. Naar onze opvatting moet men juist andersom redeneren: uitgaande van de primitieve eenheid der goddelijke rechtspleging, kan men begrijpen hoe er aan die goddelijke rechtspleging,

met het verzwakken van het bijgeloof, een menselijke beslissing werd toegevoegd (98).

* * *

Maar waarom, zal men wellicht vragen, werd dan de goddelijke rechtspleging niet doodgewoon afgeschaft, en door de zuiver menselijke beoordeling vervangen?

Omdat de Romeinen nu eenmaal Romeinen waren: omdat de Romeinen het oude nooit geheel over boord werpen, nooit het *mos majorum* principieel aantasten (99). De Romeinse geschiedenis staat duidelijk onder het teken der continuïteit: met het verleden wordt nooit gebroken, en de meest ingrijpende hervormingen werden steeds ingevoerd onder de vorm van bescheiden aanvullingen van het bestaande.

Wanneer we dezelfde gang van zaken in de evolutie der primitieve rechtspleging menen te zien, blijven we dus volkomen de Romeinse geest getrouw.

Slot

We zouden het voortleven en het afsterven der godsoordelen in het Romeins recht misschien kunnen volgen in een reeks instellingen, die er wellicht gedeeltelijk mee verwant zijn: in de foltering (*quaestio, tormenta*), die alleen op slaven werd toegepast (100), zoals de pijnlijkste godsoordelen bij de Germanen op de duur slechts voor onvrijen golden; — in het feit, dat sommige ter dood veroordelingen op zo'n manier ten uitvoer werden gelegd, dat de veroordeelde nog een kans kreeg, om aan de dood te ontsnappen (101); — in het feit dat de ter dood veroordeelde, die de straf overleefde vrijgelaten moet worden (102); — in het te vondeling leggen, waarbij het kind letterlijk (doch ook misschien met sommige voorzorgsmaatregelen) aan zijn lot werd overgelaten (103); enz...

Maar dit gaat ons onderwerp misschien te buiten.

Op onze vraag: hebben de godsoordelen, die we bij alle primitieve volkeren herkennen, alleen te Rome geen rol gespeeld? — menen we, een nogal waarschijnlijk antwoord gegeven te hebben. Meer mag de vermetele vorser der voorgeschiedenis van het recht, niet hopen te bereiken.

(98) De eerste, die het verband heeft gezien tussen het sacramentum en de godsoordelen, is niemand anders dan de geniale RUDOLF VON JHERING (*Études complémentaires de l'Esprit du droit romain*, vertaling De Meulenaere, IV, 1902, bl. 264 sq.). Hij gaat hierin echter verder dan wij. Jhering ziet namelijk in de (latere) *poenae sacramenti* de afkoop van de vreselijke vuurproef (500 as) of van de lichtere waterproef (50 as). Dergelijke nauwkeurigheid bij het herstellen van het voorhistorisch recht grenst aan het overmoedige; en zo is het te verklaren, dat Jhering's denkbeeld als een «luftige Hypothese» werd gebrandmerkt (HITZIG, in MOMMSEN's *Zum ältesten Strafrecht*, bl. 44).

(99) Zie onder zoveel anderen: SCHULZ, *Prinzipien des Römischen Rechts*, bl. 57 en volg. Voorbeelden liggen voor de hand: het huwelijk *cum manu* is eeuwenlang naast het huwelijk *sine manu* blijven voortbestaan; de oude rechtspleging *per legis actiones* werd door de formulaire rechtspleging niet vervangen; het principaat is slechts een handige combinatie van republikeinse instellingen; enz.

(100) MOMMSEN, *Zum ältesten Strafrecht*, bl. 5, a; HITZIG, in hetzelfde werk, bl. 43-44.

(101) GLOTZ, bl. 8-9. Zie b.v. in Plutarchus (*Numa*, X), hoe het levend begraven der Vestalen geschiedde.

(102) HITZIG, l.c. bl. 44; GLOTZ, *L'ordalie*, bl. 7; MAES, *Doodstraffen*, R. W. 1946-1947, col. 837.

(103) Van vele mannen uit de oudheid, die het ver hebben gebracht, wordt verteld, dat ze als kind te vondeling waren gelegd geweest (te Rome o.a., Romulus en Remus). Misschien wil de legende daarmee hun prestige vergroten, door te bewijzen, dat ze heel alleen, althans zonder steun van enige familie, hun weg door het leven wisten te banen: ze waren door de goden uitverkoren.

(95) Zo zou ook de jury in Engeland ontstaan zijn: HUEBNER, in HOOPS' *Reallexikon*, v° *Zweikampf*, bl. 596.

(96) EISELE, *Beiträge zur römischen Rechtsgeschichte* (1896), bl. 222, gevolgd door GIRARD, *op. cit.*, bl. 1048, nota 3.

(97) «Post litem contestatam condemnari oportere»: Gaius, III, 180.

Abonneert U op het "Rechtskundig Weekblad"

RECHTSPRAAK

HOF VAN BEROEP TE GENT

Kamer van Inbeschuldigingstelling. — 22 Juni 1948.

Voorzitter : M. Verbeke.

Raadsheren : M. M. Belpaire en Van Malleghem.

Substituut Procureur-generaal : M. Van Parijs.

Hof van Assisen. — Bevel tot bijlijfneming.

Bij verwijzing van een verdachte naar het Hof van Assisen wegens misdaad en wegens één of meer daarmede samenhangende wanbedrijven mag het bevel tot « bijlijfneming » niet uitgebreid worden tot de samenhangende wanbedrijven; het mag slechts verleend worden op grond van de misdaad.

O.M. t./ Stephens.

Gezien de stukken van het onderzoek, gedaan door de onderzoeksrechter bij de rechtbank van eerste aanleg te Brugge, en de beschikking tot bijlijfneming, verleend door de raadkamer van deze rechtbank op 6 April 1900 acht en veertig, ten laste van :

Stephens, Herbert, Frederick William, monteerder, geboren te Linlithgow (Schotland) enz. (.....);

Overwegende dat het onderzoek genoegzame bezwaren oplevert om de inbeschuldigingstelling te staven wegens;

A. — moord, om vrijwillig, met het oogmerk om te doden en met voorbedachte raad, een doding gepleegd te hebben op Di Meo Lucia; te Blankenberge, op 1 Juli 1947;

B. — met bedrieglijk opzet of met het oogmerk om te schaden, valsheid gepleegd te hebben in authentieke en openbare geschriften, in handels- of bankgeschriften of in private geschriften, hetzij door valse handtekeningen, hetzij door namaking of vervalsing van geschriften of handtekeningen, hetzij door overeenkomsten, beschikkingen, verbintenissen of ontlastingen van schuld valselijk op te maken of door ze achteraf in de akten in te voegen, hetzij door toevoeging of vervalsing van bedingen, van verklaringen of van feiten, welke deze akten tot doel hadden op te nemen of vast te stellen, en namelijk door valselijk fictieve aankoopcontracten te hebben opgemaakt, te weten o.a. (.....);

en met bedrieglijk opzicht of met het oogmerk om te schaden van de valse akten of van de valse stukken gebruik te hebben gemaakt ten nadele van (.....);

te Brussel en te Antwerpen op verscheidene stonden tussen 24 Mei en 1 Juli 1947;

Samenhangend : C. — Met het doel zich een zaak toe te eigenen, die aan een ander toebehoort, zich :

ten nadele van (.....);
te hebben doen afgeven of afleveren, hetzij door valse namen of valse hoedanigheden te gebruiken, hetzij door bedrieglijke handelingen aan te wenden om aan het bestaan van valse ondernemingen, van een ingebeelde macht of van een ingebeeld krediet te doen geloven, om hoop op, of vrees voor een goede uitslag, een ongeval of enige andere hersenschimmige gebeurtenis te verwekken, of om op een andere wijze van het vertrouwen of van de lichtgelovigheid misbruik te maken;
te Brussel en te Antwerpen op verscheidene stonden tussen 24 Mei en 1 Juli 1947;

Overwegende dat de hierboven onder littera A en B omschreven feiten als misdaden gekenmerkt zijn,

daar zij door de artikelen 392, 393, 394, 193, 196, 197, 213, 214 van het Strafwetboek met criminele straffen betegeld worden;

Dat de onder littera C feiten omschreven als wanbedrijven gekenmerkt zijn, daar zij door artikel 496 van het strafwetboek met correctionele straffen betegeld worden; dat deze onder littera C omschreven feiten echter samenhangend zijn met de onder de littera A en B omschreven feiten;

Overwegende dat de beschikking tot bijlijfneming ten onrechte uitgebreid werd tot de samenhangende wanbedrijven hierboven omschreven onder littera C;

Dat deze beschikking derhalve dient vernietigd en er een nieuwe beschikking tot bijlijfneming dient verleend te worden, uitsluitend wegens de misdaden, omschreven onder littera A en B;

Gelet op de artikelen 217 en volgende van het wetboek van strafvordering, de artikelen 133 en 134 van het zelfde wetboek en artikel 9 van de wet dd. 20 April 1874;

Vordert dat aan het Hof, Kamer van Inbeschuldigingstelling, behage de hierboven vermelde beschikking tot bijlijfneming te vernietigen en een nieuwe te verlenen op grond van deze vordering wegens de telastleggingen A en B en de onmiddellijke tenuitvoerlegging er van te bevelen;

De verdachten te verwijzen naar het Hof van Assisen der Provincie West-Vlaanderen om er overeenkomstig de wet gevonnist te worden wegens de misdaden, omschreven onder littera A en B en wegens de samenhangende wanbedrijven, omschreven onder littera C;

Gedaan op het Parket-generaal te Gent, de 11 Juni 1948.

(.....);

Overwegende dat uit de behandeling voor het Hof gebleken is dat tegenover beschuldigde voldoende bezwaren bestaan wegens de telastleggingen :

I. — moord, om vrijwillig, met het oogmerk om te doden en met voorbedachten raad, een doding gepleegd te hebben op Di Meo Lucia, te Blankenberge op 1 Juli 1947;

Met samenhang;

II. — Met het doel zich een zaak toe te eigenen die aan een ander toebehoort, zich ten nadele van :

(.....);
te hebben doen afgeven of afleveren, hetzij door valse hoedanigheden te gebruiken, hetzij door bedrieglijke handelingen aan te wenden om van het vertrouwen of van de lichtgelovigheid misbruik te maken;

te Brussel en te Antwerpen op meerdere stonden tussen 24 Mei en 1 Juli 1947;

Overwegende dat het hierboven onder n° I omschreven feit als misdaad gekenmerkt is, daar het door de artikelen 392, 393, 394 van het strafwetboek met criminele straffen betegeld wordt;

Overwegende dat de onder n° II feiten omschreven als wanbedrijven gekenmerkt zijn, daar zij door artikel 496 van het strafwetboek met correctionele straffen betegeld worden; dat deze feiten echter samenhangend zijn met het onder n° I omschreven feit;

Overwegende dat de geschriften, omschreven onder litt. B in de vordering van de heer Procureur-generaal, uitgezonderd de brief getekend W. F. Gosling, geen aanleiding tot vervolging kunnen geven daar zij geen valsheid in geschriften uitmaken; dat zij inderdaad geen fictieve aankoopcontracten behelzen, afgesloten in de omstandigheden voorzien bij art. 196 van het

strafwetboek; dat derhalve hieruit voortvloeit, dat in het gebruik dezer contracten geen spoor te vinden is van een misdrijf, bij de wet voorzien;

Overwegende dat, wat aangaat de brief getekend W. F. Gosling, gekwalificeerd als valsheid in geschrift en tevens als gebruik van vals stuk, en wat aangaat de ten nadele van Pirsoul Yvonne gepleegde oplichting, er geen genoegzame tekenen van schuld voorhanden zijn, die aanleiding zouden kunnen geven tot vervolging.

Overwegende dat de beschikking tot blijfneming ten onrechte uitgebreid werd tot de samenhangende wanbedrijven omschreven onder n° II en verder, gezien de verbeteringen aan de telastleggingen gebracht, er aanleiding is om bedoelde beschikking te vernietigen en door een nieuwe te vervangen.

Gezien de artikelen 217 en volgende van het Wetboek van strafvordering, 9 der wet van 20/4/1874; 13 der wet van 15 Juni 1935;

Om deze redenen :

Het Hof,

Kamer van Inbeschuldigingstelling,

Doet te niet de beschikking van blijfneming, tegen beschuldigde Stephens door de Raadkamer verleend;

Zegt dat tegenover Stephens Herbert er aanleiding is tot vervolging wegens de telastleggingen, hoger omschreven onder n° I een nieuwe beschikking tot blijfneming medebrengende dat :

Stephens Herbert Frederick William, (.....), thans aangehouden bij den lijve zal worden gevat;

Verwijst Stephens Herbert naar het Hof van Assisen der Provincie West-Vlaanderen om er gevonnist te worden wegens de misdaad, omschreven onder n° I, en wegens de samenhangende wanbedrijven omschreven onder n° II;

Beslist dat wegens de andere telastleggingen, onder litt. B en C in de vordering van de heer Procureur-generaal omschreven, er geen aanleiding is tot vervolging;

Beveelt de onmiddellijke tenuitvoerlegging van de beschikking tot blijfneming, tegen Stephens Herbert verleend, met bevel hem te brengen naar het huis van Justitie, gevestigd bij het Hof, naar hetwelk hij verwezen wordt.

NOOT : Vroeger had de rechtspraak reeds aangenomen, dat geen bevel tot « blijfneming » mocht verleend worden tegen een persoon, die wegens een wanbedrijf naar het Hof van Assisen verwezen werd ten gevolge van de samenhang van dit wanbedrijf met een misdaad, op grond waarvan een andere verdachte verwezen werd. (Verbr. Luxemburg 4 Jan. 1901 - Pas. 1906, IV, 118 en noot).

Het in dergelijke omstandigheden verleende bevel tot « blijfneming » is in strijd met de artikelen 133, 134, 231 en 232 van het Wetboek van Strafvordering. (zie desaangaande ook Faustin Hélie, éd. belge T. II, nr. 2910; Dalloz Périodique, 1852, 2, p. 44; Beroep Gent 3 Juli 1928, Belg. Jud. 1929, kol. 116; Beroep, Brussel 29 Maart 1873, Belg. Jud. 1873, kol. 1295 en noot).

F. V. P.

HOF VAN BEROEP TE GENT

1e Kamer. — 6 Januari 1949.

Eerste voorzitter : M. De Clercq.

Raadsheren : M. M. De Bersaques en Axters.

Advocaat-generaal : M. Vanhoudt.

Pleiters : Mrs. Van Assche, Verwilghen en Heyvaert.

Onrechtmatige daad. — Aansprakelijkheid van de bestuurder van een motorrijtuig tegenover kosteloos vervoerde personen.

De bestuurder van een motorrijtuig — i. c. een vrachtwagen —, die uit welwillendheid kosteloos personen vervoert, is tegenover dezen verantwoordelijk voor de gevolgen van elke quasi-delictuele schuld, hoe gering deze ook moge zijn.

Indien de vervoerde personen, alvorens in te stappen, met de ongeschiktheid van het motorrijtuig voor personenvervoer bekend waren of redelijkerwijze moesten zijn, zijn zij met de vervoerder gedeeltelijk verantwoordelijk.

Door uitdrukkelijke of stilzwijgende overeenkomst kan de vervoerder van alle aansprakelijkheid worden ontslagen behalve wegens bedrog of wegens zodanig grove schuld, dat zij met bedrog moet worden gelijkgesteld.

Een toevallig vervoer van personen valt niet onder het K. B. van 12 Juli 1933 en evenmin onder het K. B. van 7 Juli 1936, daar dit laatste Besluit het kosteloos vervoer buiten overeenkomst onder bezwarende titel uitdrukkelijk uitsluit.

Het Besluit van de Regent van 2 Mei 1947 (Stbl. 4 Juli 1947) is niet van toepassing op een vóór de inwerkingtreding daarvan plaats gevonden vervoer.

De Coster t/ Van den Berghe

Gezien de stukken, o.m. het vonnis tussen partijen op tegenspraak gewezen door de rechtbank van eerste aanleg te Dendermonde, kamer van de alleensprekende rechter in Burgerlijke zaken, de dato 10 Maart 1948;

Gehoord partijen in hun middelen en besluiten :

Overwegende dat het hoger beroep regelmatig en tijdig werd ingesteld;

Overwegende dat uit het strafrechterlijk onderzoek blijkt, dat op 28 Juli 1946 geïntimeerde een dertigtal personen te Hamme-Zogge op zijn vrachtwagen heeft geladen om hen naar Dendermonde te vervoeren; dat in de bocht naar het dorp Grembergen een zijwand van de wegen begeven heeft met het gevolg, dat al de vervoerde personen op de grond terecht kwamen en min of meer ernstige verwondingen opliepen, dat de echtgenoot van appellante op 3 Augustus 1946 aan de gevolgen van dit ongeval overleden is;

Overwegende dat al de slachtoffers van dit ongeval bevestigen dat het vervoer door geïntimeerde kosteloos verricht werd; dat de getuigen uit het onderzoek Ballinck Roger en Pets Omer bekennen aan geïntimeerde gevraagd te hebben dit vervoer te doen en dat deze uit gediensdigheid hierin heeft toegestemd;

Overwegende dat tijdens het onderzoek de rijkswacht heeft vastgesteld dat de vrachtwagen van geïntimeerde in goede staat verkeerde, doch behoorde tot het type met platte bodem, voorzien van lage zijwanden en rugwand, dat om dit vervoer te doen geïntimeerde vier banken op de bodem van de wagen los had neergelegd, evenwijdig van de zijwanden en dat deze banken door hun lengte verhinderen de rugwand van de vrachtwagen af te sluiten; dat de laatstijdige bewering

van geïntimeerde dat de banken er door vreemden te Hamme-Zogge op geplaatst werden door niets be-
wezen is en niet wegneemt dat geïntimeerde gedurende
gans de rit de snelheid van 30 kilometer in het uur
niet overschreden heeft; dat hij in de bocht naar
Grembergen daarenboven merklijk vertraagd heeft;
dat zij nochtans allen bekennen dat de inzittenden van
de vier banken naar de raaklijn omgevallen zijn en
door het breken van de zijwand allen op de straat-
stenen zijn terecht gekomen;

Overwegende dat de autovoerder die uit gediens-
tigheid andere personen in zijn wagen opneemt, in be-
ginsel verantwoordelijk blijkt voor ieder quasi-delic-
tuele schuld, hoe gering zij ook weze (de Page, T. II,
Nr 1046, p. 1016; Savetier, T. I, 127, p. 169; Mazaud,
T. II, Nr 1288, p. 230; M. Gregoire, Responsabilité
du transporteur bénévole, Rev. G. Ass. et Resp., 1932,
868; Rob. De Smet, la resp. du transp. bénévole R.
G.A. R., 1928, 201; Brussel, 10 Nov. 1927, pas. 1928,
pas. 1931, II, 91; Brussel 12 Jan. 1932, R. G.A.R.,
1936, 2014; Brussel 4 Mei 1934, R. G.A.R., 1936, 2013;
Gent 19 Mei 1937, R. G.A.R., 1938, 2596; Luik 27 Juni
1941, R.G.A.R., 1941, 3584);

dat het onbetwistbaar is dat het gebruik van der-
gelijke vrachtwagen met losse banken en ongesloten
rugwand om personen te vervoeren op zichzelf een
onvoorzichtigheid vanwege geïntimeerde was; dat
daarenboven, hoezeer hij ook de snelheid van zijn voer-
tuig vertraagd heeft, het feit dat alle banken naar
de raaklijn gedreven werden en alle inzittenden op
de straatstenen terecht zijn gekomen, bewijst dat de
snelheid, waarmede de wagen de bocht van Grember-
gen genomen heeft, voor het gebruikte vervoermate-
riaal nog overdreven was;

Overwegende dat de vervoerde personen bij het in-
stappen te Hamme-Zogge zich hebben kunnen verge-
wissen van de gebrekkige inrichting van hun vervoer
en van het gevaar dat noodzakelijkerwijze er aan ver-
bonden was; dat zij door in hun vervoer in dergelijke
omstandigheden toe te stemmen het risico er van aan-
vaard hebben; dat deze aanvaarding weliswaar niet
de opheffing van de verantwoordelijkheid van geïnti-
meerde ten gevolge heeft, maar toch medebrengt dat
de verantwoordelijkheid voor het ongeval tussen het
slachtoffer en geïntimeerde zou moeten verdeeld wor-
den (Luik, 31 Oct. 1931, R. C. Ass. Resp. 1936, 2015;
Luik, 27 Juni 1941, R.G.A.R., 1941, 3584), ware het
niet dat in het onderhavig geval zelfs van een ver-
deelde verantwoordelijkheid geen spraak kan zijn;
dat immers de eensgezinde verklaring van alle slacht-
offers tijdens het strafonderzoek, de echtgenoot van
appellante inbegrepen, geen schadevergoeding uit de
hand van geïntimeerde te willen aanvaarden er op
wijst, dat zij allen ter gelegenheid van dit vervoer
geïntimeerde bij stille overeenkomst van alle verant-
woordelijkheid hadden ontslagen; dat deze eensge-
zinde houding van de slachtoffers voor geen andere
verklaring vatbaar is;

Overwegende dat een stilzwijgende of uitdrukkelijke
overeenkomst van delictuele of quasi-delictuele onver-
antwoordelijkheid alle schuld dekt, met uitsluiting van
bedrieglijke schuld en de schuld die wegens haar ver-
regaande ernst met het bedrog gelijkgesteld wordt
(Verbr. 22 Febr. 1900, Pas 1900 - 159, Verbr. 21 Fe-
bruari 1907, -as 1907 1 135); dat niemand zal durven
voorhouden dat de dienstwillige geïntimeerde zich aan
dergelijke zware schuld heeft plichtig gemaakt; dat,
zo dit het geval ware geweest, het strafrechterlijke
onderzoek niet met de buitenvervolginstelling ware
besloten geworden; dat de eerste rechter met reden
aangenomen heeft, dat dit toevallig vervoer niet onder
toepassing viel van het K. B. van 12 Juli 1933; dat

evenmin het heden door appellante in hoger beroep
ingeroepen K. B. van 7 Juli 1936 op dit vervoer van
toepassing was, daar het het kosteloos vervoer zonder
overeenkomst onder bezwarende titel uitdrukkelijk
uitsluit; dat het van zelf spreekt dat het Besluit van
de Regent van 2 Mei 1947, verschenen in het Staats-
blad van 4 Juli 1947, op een vervoer van een jaar te
voren niet kan toegepast worden;

Om deze redenen :

Het Hof, daarenboven de beweegredenen overnemen-
de van de eerste rechter, die niet in strijd zijn met
bovengaannde;

Gelet op artikel 24 der Wet van 15 Juni 1935, alle
andere meeromvattende besluitende verwerpende ;

Ontvangt het hoger beroep, verklaart het ongegrond,
bevestigt diensgevolge het bestreden vonnis met ver-
wijzing van appellante in de kosten van deze aanleg ;

BURGERLIJKE RECHTBANK TE KORTRIJK

25 Juni 1948.

Voorzitter : M. De Necker.

Rechters : M. M. Kerckhove en Dhanens.

O. M. : M. Asscherickx.

Pleiters : Mrs. Declerck en Delvaux (Brussel).

1. Verkeer. — Verklaring van de in art. 21 Wegcode
voorkomende woorden « voetpad » en « verhoogde
berm ».

2. Onrechtmatige daad. — Omvang der te vergoeden
begraveniskosten. — Recht van de ouders op ver-
goeding wegens het derven van loon van hun minder-
jarig kind ingevolge de « gezinssolidariteit ». — Voor
de toepasselijkheid van art. 1382 B.W. is schending
van een burgerlijk recht niet vereist. — Vergoeding
van zedelijke schade.

1. « Voetpad » (*trottoir*) in art. 21 wegcode, betekent
een bijzonder voor het verkeer der voetgangers aan-
gelegd pad.

« Verhoogde berm » betekent een pad dat hoger ligt
dan de rijweg.

Een « pad », « zijpad » of « trottoir » veronderstelt
noodzakelijk een ononderbroken ruimte waarop over
een zekere afstand kan worden gegaan.

2. De door de voor het ongeval aansprakelijke persoon
te vergoeden begraveniskosten van het slachtoffer
omvatten mede de kosten van de rouwplechtigheden
overeenkomstig rang en stand, daaronder begrepen
die voor een rouwkapel ten sterfhuize, alsmede —
althans gedeeltelijk — die voor een grafsteen.

Krachtens art. 387 B. W. strekt het aan de vader of
de moeder toekomend genot van de goederen hun-
ner minderjarige kinderen zich niet uit tot hetgeen
dezen door eigen arbeid en bedrijvigheid kunnen
verwerven. Hieruit volgt, dat de vader of de moeder
niet gerechtigd zijn afgifte te vorderen van het loon
van het kind, behalve dan wat betreft het voor het
onderhoud van het kind vereiste gedeelte, daar de
kosten van onderhoud van het kind eerst moeten
bestreden worden uit zijn eigen goederen.

Anders is het wat betreft de bedrijvigheid van het
minderjarig kind, dat ten huize van de ouders werk-
zaam is in het ouderlijk bedrijf; het verlies van
zodanig kind kan grond opleveren tot schadever-
goeding aan de ouders.

Uit de wettelijke bepalingen krachtens welke de

ouders aan de kinderen kost, onderhoud en opvoeding moeten verschaffen (art. 203 B. W.) en wederkerig de kinderen aan hun ouders, wanneer deze behoeftig zijn, onderhoud verschuldigd zijn (art. 205 B. W.), blijkt dat de wetgever een «gezinssolidariteit» erkent, zodat het vroegtijdig verlies van een kind de ouders van een eventuele steun beroofd en hun een schade berokkent, welke aanleiding kan geven tot vergoeding.

De «gezinssolidariteit» legt aan een kind, dat in staat is te werken de natuurlijke plicht op om, zo nodig, aan zijn ouders zijn loon of een gedeelte daarvan af te staan, niet alleen ten behoeve van zijn eigen onderhoud maar ook om zijn ouders in staat te stellen hun verplichting tot onderhoud en opvoeding hunner jongere kinderen na te komen.

Indien een minderjarig kind zijn loon afgeeft aan zijn ouders en deze steun vroegtijdig een einde neemt door de dood van het kind ingevolge een door een derde veroorzaakt ongeval zijn de ouders, ofschoon zij te dien aanzien geen burgerlijk recht kunnen doen gelden, gerechtigd om van de aansprakelijke derde herstel der daardoor geleden schade te vorderen. Immers art. 1382 B. W. vereist niet de schending van een burgerlijk recht; het verlies van een wettig voordeel is voldoende om de aansprakelijke persoon tot schadevergoeding te verplichten.

Zowel de ouders als de broeders en zusters van het slachtoffer hebben recht op vergoeding van zedelijke schade, welke *ex aequo et bono* moet begroot worden.

Uyttenhove en cs. t/ Ministerie van Financiën
(O. M. A.)

Overwegende dat de eis, gericht tegen verweerder, Belgische Staat, strekt tot betaling der som van 417.901,— frs., bedrag der schade veroorzaakt door het dodelijk ongeval, waarvan Hubert Uyttenhove het slachtoffer werd op 23 Maart 1945, toen hij te Beveren-Leie aangereden werd door een autorijtuig der Britsche strijdkrachten en om het leven kwam, ongeval waarvan de aansprakelijkheid totaal op de Britse autogeleider wordt gesteld;

I. In feite :

Overwegende dat blijkt uit de gegevens van de bundel, dat op 23 Maart 1945 de genaamde Uyttenhove Hubert met twee makkers terugkwam rond 21 ½ uur van een vergadering of voordracht, gehouden te Desselem;

Dat de drie jongens als schuifelend marcheerden langs de grote baan Gent-Kortrijk op het grondgebied der gemeente Beveren-Lleie;

Dat op die plaats de openbare baan bestaat uit een rijweg van negen meters breed, een rijwielpad van twee meters, een gekasseide greppel van 1 m. 10 cm. en een aarden gaanpad van 1,50 m., dat wat verder een einde neemt en afgesneden is door een gracht;

Dat de jongelingen in rij gingen, de eerste in de greppel, de tweede op de uiterste rechterzijde van het rijwielpad en de derde, Uyttenhove, omtrent in het midden van dit pad;

Dat op zeker ogenblik het slachtoffer gevat werd door een jeepauto van de Britse strijdkrachten, — auto die afgekomen was in zeer grote snelheid, al waggelend en met één brandend licht, — en op slag gedood werd;

Dat de auto na de aanrijding nog twee en twintig meters ver reed en maar bleef staan na een paal der elektrische verlichtingsleiding afgehakt te hebben en

de poort ingebeukt te hebben van het magazijn van de vlaskoopman Meersman;

Dat de auto vastgekneld was tussen de hoekmuur van het huis n° 233, verbrijzeld met rond hem losse stukken en houtspaanders en op hem een helft der poort van het magazijn Meersman;

Dat op twee en veertig meters der aanrijding een stuk der broek van het slachtoffer gevonden werd in de greppel naast het rijwielpad;

II. In rechte :

1) Wat betreft het principe der aansprakelijkheid :

Overwegende dat verweerder beweert dat de aansprakelijkheid voor het ongeval gedeeltelijk en in een verhouding van 50 % op het slachtoffer wegen moet;

Dat hij immers beweert dat het slachtoffer een fout heeft begaan door artikel 21 der wegcode niet te eerbiedigen, dit wil zeggen door het rijwielpad te gebruiken terwijl er een voetpad bestond.

Overwegende dat men door de uitdrukking (trottoir) «voetpad», gebruikt in art. 21 der wegcode, een pad moet verstaan, bijzonder aangelegd voor het verkeer der voetgangers, en door verhoogde berm of zijpad een pad dat hoger ligt dan de rijweg;

Overwegende dat uit de ter zitting gegeven uitleg blijkt, dat op de plaats der aanrijding geen pad bestaat voorbehouden voor voetgangers, maar wel een niet verhoogde strook aarde, welke ruimte niet doorlopend is, daar zij bestendig en op korte afstanden, onderbroken is door een gracht die tot op de rand van het fietspad komt, en daarbij gebroken wordt door telefoonpalen die er op staan;

Overwegende dat de wetgever geen bepaling gegeven heeft der termen door hem gebruikt, maar dat een pad, of zijpad, of trottoir noodzakelijk ene ononderbroken ruimte veronderstelt welke het gaan, gedurende een zekere tijd toelaat;

Overwegende dat dit «in casu» het geval niet was;

Overwegende dat de bestuurder der jeepauto verschillende en uiterst zware fouten heeft begaan;

Overwegende dat hij eerst de rijweg moest behouden en niet mocht rijden op het voetpad;

Dat hij zich gemakkelijk kon vergewissen van het verlaten van de autoweg, daar deze in steen is en de rijwielweg in macadam en daarbij afgescheiden van de rijwielweg door een streep ruwe en schuingelegde zware kalsijdestenen, zodat de geleider, alleenlijk bij het sturen, dit moest gevoelen;

Overwegende daarbij dat de auto «Jeep» maar met één licht verlicht was; dat, indien men aannemen kan dat de verlichting wat mocht gedempt worden, alhoewel de geallieerde frontlijn op ruim vierhonderd kilometers in vogelvlucht lag van de plaats der aanrijding, toch beide lichten moesten branden;

Dat immers getuigen Vandeputte en Coucke ook verrast waren en door de verlichting bedrogen, denkende dat een rijwiel of motorrijwiel afkwam;

Overwegende dat de auto met overdreven snelheid reed, door getuigen Vandeputte en Coucke geschat op honderd kilometer per uur, in een bebouwde kom;

Overwegende dat dit bewezen wordt door het feit dat de auto maar stilstond na twee en twintig meters afgelegd te hebben na de aanrijding, en nadat hij een elektrische paal had afgehakt en een inrijpoort had ingebeukt; dat daarbij de broek van het slachtoffer op twee en veertig meters werd weggeslingerd;

Overwegende dat de geleider in staat van dronkenschap was of minstens buiten staat normaal te sturen;

Dat, ondanks het feit dat het heldere maneschijn was, de baan in goede staat van onderhoud en droog,

onbelemmerd, in rechte lijn en met een ver uitzicht naar voor en naar achter, de auto volgens getuigen Vandeputte en Coucke in zigzag reed, eens geheel op het rijwielpad, dan eens bijna niet;

Overwegende dat het blijkt uit het verslag van de heer Fraeys de Veubeke, gehecht aan de dienst voor onderlinge hulpverlening, dat « le gestionnaire du B.C. (bureau claims) qui a procédé à l'examen du dossier met l'intégralité de la responsabilité à charge du conducteur britannique... »;

Overwegende dat deze mening gegrond is, en dat de totale verantwoordelijkheid van het ongeval op de Britse bestuurder moet worden gelegd;

2) Wat betreft het bedrag der schade :

a) Begrafniskosten.

Overwegende dat eisers de som van 15.101,— Frs. vragen;

Dat echter verweerder maar 10.241,— Frs. aanneemt en vraagt dat de sommen van 679,80 Frs. voor rouwkapel en 4.180 Frs. voor grafsteen zouden verworpen worden;

Dat hij deze noch als normaal, noch als onontbeerlijk zijnde acht;

Overwegende dat door de aansprakelijke persoon niet alleen de noodzakelijke begrafenis kosten dienen vergoed te worden;

Overwegende dat de kosten van begrafenis van het slachtoffer van een oneigenlijk delikt binnen zekere perken dienen gehouden te worden, maar dat het ten grave mag worden geleid met de rouwplechtigheden volgens rang en stand (vonnis dezer Rechtbank in zake Mestdagh tegen Parent — onuitgegeven);

Overwegende dat de vader van het slachtoffer een goegede handelaar in vlas is en het normaal is dat er een rouwkapel ten sterfhuizen zou worden ingericht;

Dat de afwezigheid ener rouwkapel eerder in het dorp kritiek zou hebben uitgelokt;

Overwegende dat de kosten van grafsteen ook ten dele in aanmerking mogen komen;

Overwegende enerzijds dat, normaal gesproken, het slachtoffer, eens meerderjarig geworden, deze onkosten uit zijn persoonlijk patrimonium had moeten dragen; dat anderzijds, desgevallend, een grafzerk later nog zal kunnen dienen en de namen van vader en moeder er in zullen kunnen gebeiteld worden;

Dat dienaangaande de som van 2.000,— Frs. mag worden toegekend;

Overwegende dat wegens begrafenis kosten dus de som van 12.920,80 Frs. aan eisers toekomt;

b) Vergoeding wegens winstverlies :

Overwegende dat eisers de som van 262.800,— Frs. vragen wegens verlies van loon;

Overwegende dat verweerder dit betwist en beweert dat art. 387 Burgerlijk Wetboek zich absoluut verzet tegen het aannemen dat de ouders als schade mogen aanzien, het verlies der kansen die zij hebben, over het loon hunner minderjarige kinderen te genieten;

Overwegende dat artikel 387 Burgerlijk Wetboek bepaalt dat het aan de vader of de moeder toekomend recht van genot van de goederen hunner minderjarige kinderen zich niet uitstrekt tot de goederen, welke de kinderen door eigen arbeid en bedrijvigheid kunnen verwerven;

Overwegende dat hieruit volgt dat — buiten wat betreft het deel nodig voor het onderhoud van het kind, om reden dat de kosten van onderhoud van het kind eerst moeten worden gedragen door zijn eigen goederen — de vader of de moeder het afgeven van het loon van het kind niet eisen mag en er geen burgerlijk recht op heeft;

Overwegende echter dat dit niet de bedrijvigheid

betreft van het minderjarig kind, dat werk ten huize presteert, in het ouderlijk bedrijf (De Page, Dr. Civ. T I, bl. 737), zodat de schade, spruitende uit het verlies van een minderjarig kind, dat met vader medewerkt, aanleiding geven kan tot vergoeding;

Overwegende dat de leden ener zelfde familie, niet alleenlijk « ut singuli » hoeven aangezien te worden, maar dat de familiebanden tussen die leden een zekere solidariteit doet ontstaan;

Dat de wetgever deze solidariteit erkent, daar de ouders aan de kinderen kost, onderhoud en opvoeding moeten verschaffen (art. 203 B.W.) en wederkerig de kinderen aan hun ouders in geval van nood onderhoud verschuldigd zijn (art. 205 B.W.), zodat het vroegtijdig verlies van een kind de ouders van een gebeurlijke steun berooft en hun een schade berokkent, welke aanleiding geven kan tot vergoeding (Rép. pr. Dr. Belge, Ve Responsabilité, n° 1560; Hof van Beroep Brussel 6 December 1934 Verb. 11 Februari 1935);

Overwegende dat de solidariteit, welke bestaat tussen familieleden, het tot een natuurlijke plicht maakt voor een minderjarig kind, dat in staat is te werken om, indien nodig, aan zijn ouders zijn loon of een gedeelte van zijn loon af te staan, niet alleen voor zijn onderhoud, maar om zijn ouders toe te laten hunne verplichting tot onderhoud en opvoeding volledig te kwijten jegens de jongere broeders en zusters van dit loontrekkend kind;

Dat dus, indien in feite het minderjarig kind zijn loon afgeeft aan zijn vader en deze steun vroegtijdig een einde neemt door zijn dood, de vader, alhoewel hij geen burgerlijk recht kan doen gelden, toch recht heeft op het herstellen der berokkende schade, om reden dat art. 1382 Burgerlijk Wetboek de schending van een burgerlijk recht niet vereist, maar dat het verlies van een wettelijk voordeel voldoende is om aanleiding te geven tot schadeloosstelling door de aansprakelijke persoon (Rép. prat. dr. Belge, T XI, v^e Responsabilité n° 1561 en 1836; Beroep Brussel 8 Januari 1932; Bullet Ass. 1932, blz. 72; vide Noot Claude Renard sub. verbr. 18 Januari 1945; Revue crit. de jur. 1947 bl. 87; Noot Van Ryn Ibid bl. 119; Verbr. 16 Jan. 1939, Pas 1939, I, 25);

Overwegende echter dat in zake moet toegegeven worden, dat het slachtoffer in 1945, op het ogenblik van het ongeval, 16 jaar oud was, zijn studies had beëindigd; thuis niet werkte met zijn vader, noch buitenshuis loonwinner was, die zijn loon aan zijn vader afgaf;

Dat de vader niet bewijst dat hij zich bij gemis van die hulp moeten wenden heeft tot vreemde werkrachten;

Overwegende dat dus geen aanleiding bestaat tot schadeloosstelling;

c) Zedelijke schade :

Overwegende dat 140.000,— Frs. morele schade wordt gevraagd;

Overwegende dat zedelijke schade alleenlijk kan geraamd worden « ex aequo et bono »;

Overwegende dat het slachtoffer het tweede kind was; dat de ouders opofferingen hadden gedaan voor zijn opvoeding; dat het op school geweest was, met zware onkosten tot op zijn zestien jaar op het College te Jemappes; dat het juist terug thuis was, waar zijn ouders zijn medehulp mochten verwachten;

Dat daarbij het dodelijk ongeval gebeurd is in bijzonder wrede omstandigheden, recht tegenover de woning der ouders, die de dood van hun jongen hebben zien voltrekken en de bloedplas onder de ogen hadden;

Overwegende dat in deze voorwaarden de som van

vijftig duizend Frs. voor ieder der ouders niet overdreven is;

Overwegende dat de broeders en zusters recht hebben op vergoeding voor de pijn en de smart, hun veroorzaakt door het vroegtijdig en rampzalig verdwijnen van hun broeder (Verbr. 15 November 1938, Pas. 1938, I bl. 355);

Overwegende dat nochtans zulk verlies van een broeder of een zuster maar aanleiding geeft tot vergoeding, wanneer de omstandigheden uitmaken dat de dood van het slachtoffer aan zijn broeders of zusters leed veroorzaakt heeft (Rép. pr. dr. Belge, v° Responsabilité T XI n° 1883; Beroep Gent 16 Mei 1923 Pas. 1923, II, 196; Beroep Gent 29 Januari 1908, Pas. 1909, II, 158);

Overwegende dat de ouderdom der broeders en zusters in aanmerking komt, daar in 't algemeen jonge kinders meer oppervlakkig het verlies van een broeder of zuster gevoelen;

Overwegende dat het slachtoffer het tweede kind was; dat zijn broeders en zusters getuige zijn geweest, ter plaatse van het wrede schouwspel van zijn dood;

Overwegende dat een som van 10.000,— Frs. kan worden aangenomen als degelijke vergoeding voor ieder der twee oudste, en een van 7.000,— Frs. voor ieder der beide jongeren;

Overwegende dat dus de totale vergoeding kan geraamd worden op 12.920,80 Frs. + 100.000,— Frs. + 34.000,— Frs. = 146.920,80 Frs.;

Om deze redenen :

De Rechtbank, alle verdere besluiten verwerpende; Verklaart de eis ontvankelijk;

Verklaart hem gegrond binnen de volgende perken;

Verwijst verweerder tot de betaling aan eisers der som van 146.920,80 Frs., verhoogd met de gerechtelijke rente;

Verwijst hem in de kosten.

RECHTBANK VAN KOOPHANDEL TE GENT

3e Kamer. — 30 September 1948.

Voorzitter : M. De Smet.

Referendarus : M. Cloquet.

Pleiters : Mrs. De Beuckelaere en Dua.

Bewijs. — Bewijskracht van een factuur, waarop de gevolmachtigde van de schuldeiser de aantekening « voldaan » heeft gesteld.

Een in het bezit van de schuldenaar zijnde factuur, waarop een bediende van de schuldeiser, die door deze gemachtigd was tot het ontvangen van factuurbedragen, de aantekening « voldaan » heeft gesteld, levert krachtens art. 1332, lid 2, B. W. bewijs op van

de betaling, daar de door de gevolmachtigde gestelde aantekeningen gelden als waren zij door de volmachtgever zelf gesteld.

G. Vermeersch t./ J. Van Daele

Overwegende dat het in verzet bestreden vonnis opposant heeft veroordeeld tot betaling van twee facturen, de ene groot 2946,30 frank, de andere groot 4622,50 frank;

Dat opposant bekent de eerste verschuldigd te zijn, doch beweert de tweede te hebben betaald, aanvoerende als bewijs van deze betaling het feit, dat deze factuur, welke in zijn handen berust het woord « voldaan » draagt;

Overwegende dat uit de verklaringen van de partijen in persoon, bij hun vrijwillige verschijning vóór de Rechtbank op drie en twintigsten September 1900 acht en veertig, blijkt dat de bediende van verweerder in verzet gemachtigd was om het bedrag van de factuur te ontvangen;

Dat het woord « voldaan », door hem op de factuur geplaatst, derhalve verweerder op verzet verbindt evenals het door hem zelf ware geschreven geweest;

Overwegende dat luidens artikel 1332, tweede lid van het B.W. de meldingen betreffende de vrijstelling van de schuldenaar als bewijs van deze vrijstelling gelden, wanneer zij door de schuldeiser geschreven werden op dit exemplaar van de in dubbel opgemaakte titel, dat in het bezit van de schuldenaar gebleven is;

Overwegende dat verweerder in verzet geen regelmatig gehouden boeken heeft kunnen voorleggen, waaruit een tegenbewijs zou spruiten;

Overwegende dat opposant in gebreke gebleven zijnde het bedrag te betalen van de door hem erkende schuld, alleszins dient te dragen de kosten van de oorspronkelijke vordering en die, welke nog nodig mochten zijn om de betaling van voormelde schuld te bekomen;

Om deze redenen :

de Rechtbank, melding makende dat de artikelen 2 en 30 tot 42 der wet van 15 Juni 1935 nageleefd werden;

Verklaart het verzet ontvankelijk en tevens gegrond in zover het betreft de veroordeling van opposant tot betaling van de som van 4.622,50 frs.;

herroept het bij verzet bestreden vonnis en wijst de oorspronkelijke eis van de hand als niet gegrond, wat betreft dit bedrag en de gerechtelijke intresten op hetzelfde.

Zegt dat het bij verzet bestreden vonnis voor het overige van kracht blijft en zijn geheel uitwerksel zal hebben;

Verwijst opposant in de kosten, behalve die van het exploit van verzet en die van minuutsrechten op onderhavig vonnis, welke door verweerder in verzet zullen te dragen zijn.

Vijftigjarig bestaan van het Verbond der Pleitbezorgers van België

Op Zaterdag, 21 Mei l.l., herdacht het Verbond der Pleitbezorgers van België de vijftigste verjaardag van zijn stichting. Deze herdenking heeft aanleiding gegeven tot een merkwaardige academische zitting en tot hoogstaande manifestaties van beroepsconfraterniteit.

In het begin van de namiddag begaven de deelnemers aan de herdenkingsdag zich naar het Graf van de Onbekende Soldaat te Brussel, waar door de

Voorzitter van het Verbond, Mr de Beco, een bloemenkrans werd neergelegd.

Om 3 uur had in de zalen der plechtige zittingen van het Hof van Verbreking in het Gerechtshof te Brussel de academische zitting plaats.

Mr Paul de Beco, voorzitter van het Verbond, hield de openingsrede en bracht eerst hulde aan de pleitbezorgers die gevallen waren voor het vaderland. Hij bedankte de vele hoogwaardigheidsbekleders die er

aan gehouden hadden deze zitting met hunne tegenwoordigheid op te luisteren en wees dan op de verschillende vraagstukken die door het Verbond der Pleitbezorgers ter studie waren genomen.

Naar aanleiding van het vraagstuk der vereenvoudiging van de proceduur onderlijnde de spreker het merkwaardig verslag, dat uitgebracht was geworden door het Studiecentrum voor de hervorming van de Staat en hij voegde er aan toe dat de pleitbezorgers hun aandeel dienden bij te brengen tot de vereenvoudiging van de proceduur, die onbetwistbaar wenselijk is in het algemeen belang. Hij deed echter uitschijnen dat hervormingen op het gebied van de rechtspleging dienen te geschieden met veel voorzichtigheid en slechts na grondig onderzoek.

Mr Cox, onder-voorzitter van het Verbond, sprak in het Nederlands het welkomswoord uit tot de deelnemers. Hij wees er op hoe de pleitbezorgers steeds met de grootste vlijt en de meeste toewijding hun medewerking hebben verleend aan de uitoefening van een goede rechtsbedeling en hoe het Verbond zich steeds krachtdadig zal verzetten tegen alle pogingen die zouden strekken tot het afschaffen van het beroep van pleitbezorger of die de uitoefening ervan onmogelijk zouden maken.

Het is de mening van de spreker dat elk advocaat, die op objectieve wijze de zaak onderzoekt, deze zienswijze moet delen, daar de burgerlijke proceduur, die thans in voege is, niet zou kunnen worden afgeschaft zonder belangrijke stoornissen in de rechtsbedeling te veroorzaken.

Daarna werd het woord verleend aan de verslaggevers, waarvan de eerste Mr Nisot handelde over het vraagstuk van de aanwerving der avoués.

Na de historische ontwikkeling van het beroep te hebben geschetst en in herinnering te hebben gebracht dat de instelling van het mandaat ad litem, namelijk van de procureurs, tot het oude Romeins recht opklimt, deed spreker uitschijnen dat thans, om tot pleitbezorger te worden benoemd, er geen getuigenschrift van rechtsstudiën meer vereist wordt en dat enkel de verplichting van de stage wordt opgelegd. De avoué, die dokter in de rechten is, wordt ontslagen van deze verplichting ten minste om benoemd te worden bij de rechtbanken van eerste aanleg.

Mr Nisot betreurt dat het voorschrift der wet van 22 Ventôse Jaar XII niet meer wordt nageleefd, voorschrift waardoor van de toekomstige pleitbezorger de studie wordt geëist in een universiteit der cursussen van strafrecht en burgerlijke rechtspleging. De verslaggever sprak de wens uit dat er een wet tot stand zou komen waardoor in het kader der universitaire studiën de graad van candidaat-pleitbezorger zou worden ingesteld. Er zou tevens kunnen worden beslist dat de graad van dokter in de rechten automatisch de graad van candidaat-pleitbezorger zou verlenen, maar dat de candidaat-avoué, zelfs wanneer hij dokter in de rechten is, verplicht zou worden tot een zekere stage na dewelke de candidaat een examen zou moeten afleggen voor de kamer van pleitbezorgers alvorens te kunnen worden benoemd.

Dit interessant verslag gaf aanleiding tot gedachtenwisseling waarbij Mr De Laane deed opmerken dat hij de beroepstijd het belangrijkste achtte. Hij sprak de mening uit dat het diploma van dokter in de rechten zou moeten volstaan wanneer de candidaat bijzondere lessen in proceduur heeft gevolgd.

Daarna hoorde men het verslag van Mr Dubois over het vraagstuk der maatschappelijke zekerheid voor de pleitbezorgers. Spreker bracht eerst en vooral naar voren dat sedert geruime tijd reeds stemmen zijn opgegaan in de schoot der balie ten voordele van het

stichten van voorzienigheids- en pensioenkassen en hij wees op het werk van de Heer Stafhouder Colignon «Comment constituer la caisse de retraite des avocats?»

Er bestaat geen twijfel, zegde spreker, dat in een afzienbare toekomst de avoués te zelfde titel als de advocaten, de geneesheren, de ingenieurs, de handelaars en de nijveraars hun advies over dit belangrijk vraagstuk zullen moeten doen kennen. De voorstellen van de regering zijn gekend. De maatschappelijke zekerheid zal zich vroeg of laat uitstrekken tot alle onafhankelijke werkers en daarom is het verkiezelijk het probleem dadelijk aan te vatten.

De verslaggever is partijganger van groepsverzekering, die aan de verzekerde gunstiger voorwaarden bezorgt dan de individuele verzekering. Daarom zouden stappen dienen aangewend te worden door de verschillende groeperingen der titularissen van vrije beroepen.

Van de andere kant voorziet het wetsontwerp, neergelegd door de Minister van Financiën, de vrijstelling van belastingen voor de stortingen die werkelijk en ten definitieven titel geschieden met het doel een ouderdomspensioen te verwerven van het ogenblik dat ze een zekere verhouding van de beroepsinkomsten niet overschrijden.

De pleitbezorgers kunnen dus niet tegenover dit vraagstuk onverschillig blijven.

Nadat de Voorzitter Mr de Beco beide sprekers had bedankt werd er beslist dat de beide vraagstukken, die aan de vergadering onderworpen waren, verder zouden bestudeerd worden in de schoot van elke kamer van pleitbezorgers afzonderlijk, die dan hun mening zouden doen kennen in een aanstaande algemene vergadering waar besluiten zouden worden genomen.

Nadat de academische zitting was geheven begaven de deelnemers zich naar het Stadhuis te Brussel, waar hun een hartelijke ontvangst te beurt viel. De Heer Schepen Carton de Wiart, in vervanging van de Heer Burgemeester die belet was, sprak tot de pleitbezorgers diepgevoelde welkomswwoorden en in een uitstekende stemming werden de heerlijke zalen van het Brussels Stadhuis bezocht.

's Avonds was er door het Verbond een banket ingericht in de zalen van de Cercle gaulois et artistique, die door de voorzitter van deze instelling, Mr Parent, allervriendelijkst ter beschikking van de pleitbezorgers waren gesteld.

Buiten de avoués en talrijke dames waren er een groot getal hoogwaardigheidsbekleders en rechtelijke overheidspersonen aanwezig. De eretafel werd voorgezet door Mr de Beco, voorzitter van het Verbond, naast wie hadden plaats genomen de hh. Moreau de Melen, minister van Justitie; Pholien, procureur-generaal bij het Hof van Beroep te Brussel; Tahon, procureur-generaal bij het Hof van Beroep te Luik; mrs. Eugène Cox, ondervoorzitter van het Verbond van Pleitbezorgers, Floris Corluy, secretaris-generaal en Mestreit, schatbewaarder. Voorts zag men aan deze tafel de h. Vroonen, raadsheer bij het Hof van Beroep te Luik, mr. Blais, secretaris van de Kamer der Pleitbezorgers van Frankrijk, de hh. Vermeulen, eerste advocaat-generaal bij het Hof te Gent; Castelleyn, voorzitter der Rechtbank van eerste aanleg te Antwerpen; van Beirs, procureur des Konings te Brussel; Lecrenier, procureur des Konings te Luik; mr. Lilar, oud-minister en voorzitter van het Verbond van Advocaten van België, de hh. Mechelynck-Masson, onder-voorzitter der Rechtbank van eerste Aanleg te Brussel; Mairlot, ondervoorzitter van deze

van Luik; Bijl, voorzitter van de Vereniging der Vrederechters, Taymans, voorzitter van het Verbond der Notarissen van België, Baugniet, rector van de universiteit van Brussel; de hoofdgriffier bij het Hof van Verbreking, de h. van Holsbeeck, de stafhouders der balies van Brussel, Luik, Antwerpen, Gent en Charleroi; mr. Paul Mertens, onder-voorzitter van het Verbond der Deurwaarders van België alsmede tal van andere vooraanstaande figuren uit de ambtelijke en rechterlijke wereld.

Aan het dessert bracht Mr de Beco eerst een toast uit tot de dynastie « die zulke grote diensten aan het land heeft bewezen ». Hij bedankte daarna zijn gasten en in de eerste plaats de Heer Minister van Justitie en de hoge magistraten die wel aan de uitnodiging van het Verbond hadden willen beantwoorden.

Daarna nam de Heer Minister van Justitie het woord. Handelende over het vraagstuk der pleitbezorgers deed hij op geestige wijze opmerken « U zult mij voorzeker de vraag stellen: Is hij voor of tegen de pleitbezorgers? Ik antwoord: Ik heb geen enkel vooroordeel; dit is reeds een punt van belang. Ik zou verveeld zijn wanneer men mij vroeg een proceduuraacte op te stellen; ik heb steeds te dien einde beroep gedaan op de bijzondere bevoegdheid van een avoué. Ik ben ten slotte in beginsel vijand van alle innovatie op het gebied van het recht. »

Nadien bracht de Heer Minister enkele herinneringen uit zijn leven aan de balie in het midden en hij wees er op welke bijzondere diensten hem in zijn advocatenpraktijk bewezen werden door Mr de Beco, waarbij de Minister deed opmerken « Vous êtes, mon cher Président, un auxiliaire absolument indispensable ».

Eindelijk kondigde de Minister van Justitie aan dat de regering beslist had als erkenning van de belangrijke diensten, die door hen waren bewezen geworden, aan Mr de Beco de onderscheiding toe te kennen van Officier in de Kroonorde, en aan Mr Mullens, oud-voorzitter van het Verbond der Pleitbezorgers, deze van Ridder in de Leopoldsorde. De eretekens werden door de Minister op de borst van beide gedecoreerden gespeld. De vergadering heeft langdurig deze beide zo verdienstelijke werkers toegejuicht en heeft zich oprecht verheugd in de hoge onderscheiding die hun beide is te beurt gevallen.

Er werden nog verschillende spreekbeurten gehouden. Mr Blais, afgevaardigde van het Verbond der Franse avoués, bracht in bijzonder hartelijke bewoordingen de groet van het naburig bevriende land. Mr Lilar, voorzitter van het Verbond der Belgische Advocaten, sprak namens de balie. Mr Taymans voerde het woord in naam van het Verbond der Notarissen.

Tijdens het banket had een strijkje op gepaste wijze de warme stemming onderhouden en na het feestmaal bleven de genodigden nog geruime tijd genieten van de gezellige atmosfeer in de prachtige salons van de Cercle gaulois.

Zondag, 22 Mei, om 10.15 uur, kwamen de pleitbezorgers bijeen in het Rubenshuis te Antwerpen.

Het was de Heer Ruyten, conservator van het Rubenshuis zelf, die hen ontving en de nodige uitleg verstrekke. Te 11 uur werd in het Rubenshuis een concert van oude muziek bijgewoond, gegeven door het Kamermuziek Ensemble van Muziekleven, onder leiding van de Heer Lode Rosquin. Deze uitvoering werd zeer gesmaakt en de toehoorders spaarden hun toejuichingen niet.

Nadien had een ontvangst plaats ten Stadhuize. Schepen Somers ontving de congressisten en hun dames in de mooi versierde Leyszaal, en stuurde

hun een zeer hartelijk welkom toe, waarop door de Heer Voorzitter de Beco, in het Frans, en Mter Cox, Ondervoorzitter, in het Nederlands, werd geantwoord. Een kort bezoek aan de verschillende zalen volgde, waarna de aanwezigen een lunch gebruikten in het Grand Hôtel de Londres, om vervolgens het ponton van het Steen te bereiken, alwaar ze inscheepten op het prachtig versierde vlaggenschip, de Flandria II.

Het stadsbestuur had eraan gehouden het bezoek aan de haven te laten geschieden onder leiding van de Heer Vleugels, handelsconsulent, die aan de congressisten zeer interessante gegevens verstrekke over de haveninstellingen en deze der firma's langs de kaaien gelegen. De Flandria II verliet de Kruisshanssluis, en vatte langs de stroom zelf de terugtocht naar Antwerpen aan. Even na 6 uur werd er aan wal gestapt en zo eindigde een wel geslaagd congres.

* * *

Het Rechtskundig Weekblad houdt er aan op zijn beurt zijn hartelijkste gelukwensen aan te bieden aan Mr de Beco en Mr Mullens naar aanleiding van de onderscheidingen die hun te beurt vielen, onderscheidingen die door deze beide harde werkers dubbel en dik verdiend zijn.

TIJDSCHRIFTEN

Nederlands Juristenblad. — Afl. 21 van 21 Mei 1949

Mr P. Stoffels, Vijandelijk vermogen en volkenrecht. — Prof. Mr S. W. De Vries, Het aftreden van Mr Sassen 1949 en het aftreden van de minister van Koloniën Mijer 1866.

Tijdschrift voor Notarissen. — Nr 5 Mei 1949.

F. Amerijckx, Commentaar op de wet van 24 December 1948 betreffende de rechten en de voorrechten van de Schatkist inzake directe belastingen en daarmee gelijkgestelde taxes.

Weekblad voor privaatrecht, notaris-ambt en registratie. — nr Zaterdag 21 Mei 1949 nr 4087.

Dr A. R. De Bruyn, Het nieuwe kinderrecht en het notariaat. — Prof. Mr G. De Grooth, Overzicht der Nederlandse Rechtspraak, Verbintenssenrecht. — Mr J. Baert, Versnippering van de landbouwgrond.

Tijdschrift voor bestuurswetenschappen. 4e Jaargang nrs 1 en 2.

Prof. Dr P. Vermeylen, Minister van Binnenlandse Zaken, De eerste stappen van de Raad van State. — Prof. Dr F. De Visschere, De eerste uitspraken van de Raad van State en de interpretatie van art. 58 van de Wet van 23 December 1946. — Prof. Dr F. Amerijckx, Het voorafgaand visum en de Provincie. — Dr J. Stellinga, Nieuwe banen voor de Studie van het Staatsrecht. — Dr A. Schillings, Het Hoger Instituut voor Bestuurswetenschappen. Opening XIe Academiejaar.

Journal des tribunaux. — nr 3811 van 22 Mei 1949.

Jacques Mercier, Procès sur la couronne, Démos-thène contre Eschine.

Revue de l'administration et du droit administratif de la Belgique. — 5de aflevering 96 jaargang.

Rechtspraak.